

Ålandsarbetsgruppens betänkande med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland

Ålandsarbetsgruppens betänkande med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland

Den av justitieministeriet tillsatta Ålandsarbetsgruppen 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Justitieministeriet

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-906-5

ISSN pdf: 2490-1172

Layout: Statsrådets förvaltningsenhet, publikationsverksamheten

Helsingfors 2024

Ålandsarbetsgruppens betänkande med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2024:1	Tema	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare	Justitieministeriet	

Författare	Janina Groop-Bondestam		
Utarbetad av	Den av justitieministeriet tillsatta Ålandsarbetsgruppen 2023		
Språk	svenska	Sidantal	64

Referat

Ändringsbehovet av självstyrelselagen för Åland föranleds av förvaltningsreformer i riket och på Åland. Av grundlagsutskottets utlåtanden (GrUU 18/2022 rd - RP 56/2021 rd och 72/2022 rd - RP 190/2022 rd) framgår ett skyndsamt behov av att ändra nuvarande självstyrelselag som en följd av välfärdsområdesreformen. Regleringen ska vara heltäckande så att myndigheternas befogenheter är tydliga och att det inte uppstår luckor i regleringen.

Ålandsarbetsgruppen förslår ändringar i självstyrelselagen utgående från grundlagsutskottets utlåtanden. Det föreslås att förvaltningsbehörigheten för bekämpning av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt gifter ändras så att den motsvarar den verkliga uppgiftsfördelningen mellan landskapet Åland och berörda myndigheter i riket. Man sörjer likaså för att hälso- och sjukvården på Åland får tillräckliga befogenheter till den del den sköter andra uppgifter enligt rikslagstiftning. Den närmare uppgiftsfördelningen mellan landskapet och myndigheter i riket avses för Åland bli konkretiserad i överenskommelseförordningar.

Dessutom föreslås det att lagstiftningsbehörigheten för administrativa ingrepp i den personliga friheten inom rättsområdena hälso- och sjukvård och socialvård, vilka hör till landskapets lagstiftningsbehörighet, överflyttas från riket till landskapet.

Ett tredje förslag är att utveckla nuvarande bestämmelse om hörande av landskapet över lagförslag som är av särskild betydelse för det med ett tillägg om samråd under lagberedningen.

Arbetsgruppen kunde inte i det här skedet nå enighet rörande de ekonomiska konsekvenserna av dess förslag till en regeringens proposition för ändring av självstyrelselagen.

Ålandsarbetsgruppens arbetsspråk är svenska. Betänkandet har översatts till finska.

Nyckelord Ålands självstyrelse, självstyrelselag för Åland, offentlig rätt, statsförfattningsrätt

ISBN PDF	978-952-400-906-5	ISSN PDF	2490-1172
Ärendenummer	VN/3796/2023	Projektnummer	OM024:00/2023

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-906-5>

Ahvenanmaa-työryhmän mietintö ja ehdotus laiksi Ahvenanmaan itsehallintolain muuttamisesta

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:1		Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä/t	Janina Groop-Bondestam		
Yhteisötekijä	Oikeusministeriön asettama Ahvenanmaa-työryhmä 2023		
Kieli	ruotsi	Sivumäärä	64

Tiivistelmä

Ahvenanmaan itsehallintolain muutostarve aiheutuu valtakunnan ja Ahvenanmaan maakunnan hallintouudistuksista. Perustuslakivaliokunnan lausunnoista (PeVL 18/2022 vp - HE 56/2021 vp ja 72/2022 vp - HE 190/2022 vp) ilmenee kiireellinen tarve muuttaa nykyistä itsehallintolakia hyvinvointialueuudistuksen johdosta. Sääntelyn on oltava kattavaa siten, että viranomaisten toimivaltuudet ovat selkeät eikä sääntelyssä synny aukkoja.

Ahvenanmaa-työryhmä ehdottaa muutoksia itsehallintolakiin perustuslakivaliokunnan lausuntojen pohjalta. Ihmisten ja kotieläinten tarttuvien tautien sekä myrkkujen torjuntaa koskevaa hallintovaltaa ehdotetaan muutettavaksi vastaamaan Ahvenanmaan maakunnan ja valtakunnan asianomaisten viranomaisten välistä tosiasiallista tehtävänjakoa. Huolehdittaisiin myös Ahvenanmaan terveydenhuollon riittävästä toimivaltuuksista siltä osin kuin se hoitaa muita valtakunnan lainsäädännön mukaisia tehtäviä. Tarkempi tehtäväjako maakunnan ja valtakunnassa toimivien viranomaisten välillä konkretisoituisi Ahvenanmaan osalta sopimusasetuksilla.

Lisäksi hallinnollista puuttumista henkilökohtaiseen vapauteen koskeva, terveydenhuoltoon ja sosiaalihuoltoon liittyvä lainsäädäntövalta ehdotetaan siirrettäväksi valtakunnalta maakunnalle.

Kolmantena ehdotuksena on kehittää nykyistä säännöstä maakunnan kuulemisesta lakiehdotuksista, jotka ovat sille erityisen tärkeitä, lisäämällä siihen lainvalmistelussa tapahtuvaa neuvonpitoa.

Työryhmä ei tässä vaiheessa päässyt yksimielisyyteen itsehallintolain muuttamista koskevan hallituksen esityksen taloudellisista vaikutuksista.

Ahvenanmaa-työryhmän työskentelykieli on ruotsin kieli. Mietintö on käännetty suomeksi.

Asiasanat Ahvenanmaan itsehallinto, Ahvenanmaan itsehallintolaki, julkisoikeus, valtiosääntöoikeus

ISBN PDF 978-952-400-906-5
Asianumero VN/3796/2023

ISSN PDF 2490-1172
Hankenumero OM024:00/2023

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-906-5>

Innehåll

Överlåtelsebrev	6
Betänkande av Ålandsarbetsgruppen 2023	9
1 Bakgrunden till betänkandet av Ålandsarbetsgruppen 2023	9
2 Det tekniska upplägget för arbetsgruppens betänkande	11
3 Behovet av att ändra den nuvarande självstyrelselagen	13
4 Det lämpligaste lagstiftningsinstrumentet för regleringen av landskapsmyndigheternas riksbefogenheter	16
4.1 Myndighetsbefogenheterna på Åland för smittskyddet för människor och husdjur samt vissa andra riksuppgifter inom hälso- och sjukvården	16
4.2 Administrativa ingrepp i den personliga friheten inom hälso- och sjukvården och socialvården på Åland	18
5 Hörande i lagberedningen	20
6 Bedömningen av de ekonomiska konsekvenserna av lagförslaget	21
7 Bilagan med ett utkast till en regeringens proposition	22
UTKAST	23

ÖVERLÅTELSEBREV

Ålandsarbetsgruppen 2023

Mandatet

Justitieministeriet tillsatte den 24 mars 2023 (VN/3796/2023) tillsammans med Ålands landskapsregering en arbetsgrupp för att förbereda den fortsatta beredningen av propositionen för Ålands självstyrelselag, som syftar till att modernisera och utveckla självstyrelsesystemet, samt att utarbeta ett förslag till en skyndsam ändring av nuvarande självstyrelselag för Åland (1144/1991).

Tidsfristen för arbetsgruppen förlängdes med justitieministeriets beslut den 12 oktober 2023 till den 31 maj 2024.

Arbetsgruppens uppdrag att utarbeta ett förslag till en regeringens proposition med förslag till lag om ändring av nuvarande självstyrelselag, har utgjort den första delen av beredningsarbetet. Enligt sitt mandat har arbetsgruppen ifråga om ändringsbehoven av den nuvarande självstyrelselagen haft till uppgift att:

1. föreslå nödvändiga ändringar i självstyrelselagen utgående från grundlagsutskottets utlåtanden och
2. föreslå ändring av förvaltningsbehörigheten i fråga om bekämpning av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt gifter så att den motsvarar den verkliga uppgiftsfördelningen mellan landskapet Åland och berörda myndigheter i riket.

Bakgrunden är den att det av grundlagsutskottets utlåtanden (GrUL 18/2022 rd - RP 56/2021 rd och 72/2022 rd - RP 190/2022 rd) framgår ett skyndsamt behov av att ändra nuvarande självstyrelselag som en följd av välfärdsområdesreformen. Lagen om ändring av smittskyddslagen (1149/2022) förutsätter enligt grundlagsutskottet i sakligt hänseende att de behövliga ändringarna föreskrivs i självstyrelselagen. Vid ändringen av självstyrelselagen ska man sörja för att regleringen är heltäckande så att myndigheternas befogenheter är tydliga och att det inte uppstår luckor i regleringen (GrUU 18/2022 rd, stycke 9 samt GrUU 72/2022 rd stycke 8 och 9). Dessutom kan det vid den ändring av självstyrelselagen som ansluter till smittskyddet på Åland vara skäl att, förutom 30 §, granska också exempelvis 32 § om överenskommelseförordningar (GrUU 72/2022 rd, stycke 9).

Arbetsgruppens sammansättning

Arbetsgruppen har under år 2023 haft följande sammansättning:

Gustav Bygglin, ordförande, justitieråd

Medlemmar:

John Eriksson, förvaltningschef, Ålands landskapsregering

Janina Groop-Bondestam, lagstiftningsråd, även sekreterare för betänkandet, justitieministeriet

Linnéa Johansson, avdelningschef, Ålands landskapsregering

Anne Kumpula, regeringsråd, social- och hälsovårdsministeriet

Niclas Slotte, senior rättssakkunnig, Ålands landskapsregering

Corinna Tammenmaa, enhetschef, språkrättsråd, justitieministeriet.

Sekreterare:

Sören Silverström, lagberedare, medverkande sekreterare för betänkandet.

Arbetsgruppens möten

Arbetsgruppen har sammanträtt vid elva möten under år 2023 i Helsingfors, Mariehamn och över Teams. Arbetsgruppen har hört sex sakkunniga från myndigheter:

1. *Den 21 april 2023.*
2. *Den 27 – 28 april 2023.* Sakkunniga som hördes: lagstiftningsrådet Johanna Wallius, jord- och skogsbruksministeriet och landskapsläkare Knut Lönnroth.
3. *Den 12 maj 2023.* Johanna Wallius medverkade som sakkunnig.
4. *Den 29 maj 2023.* Johanna Wallius medverkade som sakkunnig.
5. *Den 6 juni 2023.* Sakkunniga som hördes: Johanna Wallius, finansrådet Filip Kjellberg, finansministeriet samt finanschef Conny Nyholm och budgetplanerare Robert Lindblom, Ålands landskapsregering.
6. *Den 22 juni 2023.* Johanna Wallius medverkade som sakkunnig.
7. *Den 25 augusti 2023.* Johanna Wallius medverkade som sakkunnig.

8. *Den 18 september 2023.* Johanna Wallius medverkade som sakkunnig.
9. *Den 27.9.2023* för hörande om de ekonomiska konsekvenserna av lagförslaget av landshövding Marine Holm-Johansson, finanschef Conny Nyholm och budgetplanerare Robert Lindblom, Ålands landskapsregering samt finansrådet Filip Kjellberg och budgetrådet Johanna von Knorring-Rosenlew, finansministeriet.
10. *Den 26 oktober 2023.* Johanna Wallius medverkade som sakkunnig.
11. *Den 14 november 2023.* Johanna Wallius medverkade som sakkunnig.

Ansvarsfördelningen för beredningen av betänkandet

Huvudansvaret för att ta fram betänkandetexten har varit på medlemmen i arbetsgruppen Janina Groop-Bondestam och sekreteraren för arbetsgruppen Sören Silverström. Sakkunnig Noora Löfström fungerade som mötessekreterare fram till 6.9.2023, därefter Groop-Bondestam.

Överlåtelse av betänkandet

I enlighet med sitt uppdrag överlämnar Ålandsarbetsgruppen 2023 sitt betänkande härmed till kommun- och regionminister Anna-Kaisa Ikonen, tillika minister vid justitieministeriet med ansvar för ärenden som gäller Ålands självstyrelse.

Arbetsgruppens betänkande inkluderar ett förslag till en regeringens proposition med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland. Sitt beslut om betänkandet fattade arbetsgruppen den 14 november 2023.

Helsingfors den 25 januari 2024,

Gustav Bygglin, ordförande

John Eriksson

Janina Groop-Bondestam

Linnéa Johansson

Anne Kumpula

Niclas Slotte

Corinna Tammenmaa

Sören Silverström, medverkande sekreterare för betänkandet

BETÄNKANDE AV ÅLANDSARBETSGRUPPEN 2023

Utkast till RP med förslag till lag för ändring av självstyrelselagen för Åland (i bilaga)

1 Bakgrunden till betänkandet av Ålandsarbetsgruppen 2023¹

Före Ålandsarbetsgruppen 2023 tillsattes den 24 mars 2023, hade de frågor som behandlas i detta betänkande och som avsåg en ändring av den nuvarande självstyrelselagen för Åland (1144/1991), *självstyrelselagen*, under flera år resultatlöst diskuterats och genomgått mellan Ålands landskapsregering och statsrådet.

Behovet av att ändra självstyrelselagen uppmärksammades i anslutning till beredningen av social- och hälsovårdsreformen samt också inom ramen för reformen av Ålands självstyrelselag.^{2 3 4} Beredningen tog under föregående valperiod sikte på att en ändring av 30 § i självstyrelselagen behövde träda i kraft den 1 januari 2023, samtidigt som välfärdsområdena övertog kommunernas i riket ansvar för social- och hälsovården. I november 2022 framgick det dock att Ålands landskapsregering och statsrådet fortsättningsvis var av olika uppfattning om hur den nuvarande självstyrelselagen i detalj borde ändras.

-
- 1 Dnr: VN/3796/2023 – Statens projektregister <https://oikeusministerio.fi/sv/aland/OM024:00/2023>
  - 2 RP 241/2020 rd, GrUU 17/2021 rd och RP 56/2021 rd, GrUU 18/2022 rd.
  - 3 Under beredningen av landskapsreformen, som förföll våren 2019, hade landskapsregeringen och justitieministeriet under beredningen av reformen för en ny Ålands självstyrelselag identifierat att landskapsreformen förutsatte att 30 § 9 punkten i självstyrelselagen beaktas med en ändring i utkastet till ny självstyrelselag. I september 2018 lämnades självstyrelselagsreformen att avslutas under kommande valperioder. I anslutning till den föreslagna landskapsreformen ändrades 7 kap. i den nuvarande självstyrelselagen om landskapets Ålands ekonomi (RP 320/2018 rd, lagar 98/2020 och 911/2020
<https://finlex.fi/sv/laki/alkup/2020/20200098>,
<https://finlex.fi/sv/laki/alkup/2020/20200911>)
  - 4 Se VN/455/2022, OM001:00/2022

Under slutskedet av behandlingen av regeringens proposition för ändring av lagen om smittsamma sjukdomar (RP 190/2022) föreslog social- och hälsovårdsutskottet (ShUB 35/2022 rd, s. 5) därför att det till ikraftträdelsebestämmelsen för lagen om ändring av lagen om smittsamma sjukdomar (1149/2022) fogas en övergångsbestämmelse (2 mom.). Enligt bestämmelsen bestäms de behöriga myndigheter som i landskapet Åland svarar för bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos människor enligt den lagstiftning som gällde rikets myndigheter och kommuner vid ikraftträdandet av lagen, tills något annat föreskrivs.

Regleringen kunde enligt det utlåtande som inhämtades av grundlagsutskottet (GrUB 72/2022 rd) behandlas i vanlig lagstiftningsordning (stycke 7). Grundlagsutskottet betonade dock att det föreslagna sättet för reglering inte är det bästa möjliga och att det med tanke på Ålands självstyrelse vore lämpligare att i stället för att införa den föreslagna lagstiftningen skriva in de behövliga ändringarna i självstyrelselagen (stycke 8). Grundlagsutskottet ansåg det mycket viktigt att självstyrelselagen ändras till denna del och betonade att det arrangemang som grundar sig på den nu föreslagna övergångsbestämmelsen bör vara kortvarigt.

Grundlagsutskottet hänvisade också till att utskottet tidigare i ett i någon mån liknande regleringssammanhang betonat att man i samband med ändringar av lagstiftning bör se till att regleringen är heltäckande, så att myndigheternas befogenheter är tydliga och så att det inte uppstår luckor i regleringen (GrUU 18/2022 rd, stycke 9). Enligt utredning som fått kan det enligt grundlagsutskottet vid ändring av självstyrelselagen vara motiverat att granska inte bara 30 § utan också till exempel 32 § om överenskommelseförordningar. Genom överenskommelseförordning och med landskapsregeringens samtycke kan uppgifter som hör till riksförvaltningen för viss tid eller tills vidare överföras på en landskapsmyndighet. På motsvarande sätt kan uppgifter som hör till landskapsförvaltningen överföras på en riksmyndighet. Enligt utredning till utskottet är ett fyrtiotal överenskommelseförordningar i kraft.

Som en följd av händelseutvecklingen vid beredningen av en ändring av gällande självstyrelselag och grundlagsutskottets utlåtanden med en uppmaning till en sådan ändring, tillsatte justitieministeriet i slutet av föregående regeringsperiod i samråd med Ålands landskapsregering Ålandsarbetsgruppen 2023. Enligt beslutet att tillsätta arbetsgruppen utgår arbetsgruppens nuvarande uppgifter vid utgången av år 2023. Arbetsgruppen beviljades den 12 oktober 2023 en förlängning till den 31 maj 2024.

2 Det tekniska upplägget för arbetsgruppens betänkande ⁵

Ålandsarbetsgruppens 2023 mandat framgår av överlåtelsebrevet ovan som föregår betänkandet.

Arbetsgruppen har i enlighet med justitieministeriets mandat bedömt och utrett de frågor som har förutsatts i grundlagsutskottets utlåtanden GrUU 18/2022 rd – RP 56/2021 rd och GrUU 72/2022 rd – RP 190/2022 rd.

Arbetsgruppens första betänkande av två uppdrag har dels en allmän del, som innehåller arbetsgruppens huvudsakliga överväganden, dels en bilaga. Bilagan utgör ett utkast till proposition (se bilaga). I propositionsutkastet ingår ett lagförslag för en ändring av den nuvarande självstyrelselagen.

I sitt förslag till regeringens proposition för ändring av självstyrelselagen har arbetsgruppen lämnat sådana förslag som arbetsgruppen uppfattat att grundlagsutskottets ovan nämnda utlåtanden närmast ger upphov till.

Arbetsgruppen har fört betydligt mera omfattande principiella och materiella diskussioner än vad som framgår av propositionsutkastet. Arbetsgruppen har genomgått olika frågeställningar som ansluter till den bredare frågan om hur man lämpligast kunde eller bör föreskriva om riksuppgifter för myndigheter på Åland.

Diskussionerna i arbetsgruppen har präglats av att beredningstiden för det första betänkandet har varit kort, eftersom ändringsbehovet av självstyrelselagen enligt grundlagsutskottets ståndpunkter är brådskande. Samtidigt har medlemmarna i arbetsgruppen delvis företrätt från varandra avvikande infallsvinklar och synsätt.

---

5 Dnr: VN/3796/2023 – Statens projektregister <https://oikeusministerio.fi/sv/aland> OM024:00/2023

Behovet av vissa nya eller ändrade bestämmelser i självstyrelselagen avser arbetsgruppen därför utreda vidare under arbetsgruppens mandat för vissa bedömnings- och utredningsuppdrag i anslutning till reformen för en ny Ålands självstyrelselag. I arbetsgruppens mandat för en ny Ålands självstyrelselag, ingår även "att i förberedande syfte bedöma och utreda åtminstone följande frågor: ....2) påförande av riksuppgifter på myndigheter på Åland och vice versa samt tillämpningen av sådan rikslagstiftning. Frågeställningen inkluderar frågan om de åländska kommunernas och självstyrelsemyndigheternas riksuppgifter och ersättning för dem, ...".

3 Behovet av att ändra den nuvarande självstyrelselagen

Arbetsgruppen är enig om att självstyrelselagen ska ändras så att självstyrelsemyndigheterna tillförsäkras tydliga och tillräckliga befogenheter för att sköta sina riksuppgifter inom hälso- och sjukvården på Åland. Social- och hälsovårdsreformen, även kallad välfärdsområdesreformen, förutsätter för det första att 30 § 9 punkten i självstyrelselagen ändras.⁶ Bestämmelsen avser landskapets förvaltningsbehörighet enligt lagstiftningen om smittosamma sjukdomar hos människor och husdjur, vilka är rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Social- och hälsovårdsreformen väcker behov av att ändra gällande bestämmelse så att också välfärdsområdenas smittskyddsuppgifter i fråga om människor beaktas vid sidan av kommunernas uppgifter för närvarande i fråga om husdjurssmittskyddet.

För det andra har det framkommit att nuvarande 30 § 9 punkt i fråga om smittskyddet för människor eller husdjur inte återspeglar den verkliga uppgiftsfördelningen på Åland mellan landskapets och statliga myndigheter.

Den faktiska uppgiftsfördelningen för bekämpning av smittosamma sjukdomar har över tid tagit sin nuvarande form. I tolkningspraxis av självstyrelselagen har landskapets förvaltningsbehörighet för "bekämpning av smittosamma sjukdomar" bedömts omfatta alla uppgifter som framgår av rikslagstiftningen. Denna tillämpas på Åland, då rättsområdet hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Vid riksmyndigheter som inrättats efter att den nuvarande självstyrelselagen trädde i kraft 1.1.1993 förefaller begreppet i 30 § 9 punkten i självstyrelselagen över tid emellertid ha getts en snävare räckvidd (Valvira, Fimea, THL m.fl.) och fått en innebörd som motsvarar den egentliga bekämpningen av smittosamma sjukdomar på regionförvaltningsnivån och vid kommunerna eller välfärdsområdena. Uppgifter som hör till berörda riksmyndigheter har således även på Åland skötts av dem och landskapet har därmed i praktiken avlastats i motsvarande mån.

---

6 GrUU 72/2022 rd.

Rättsförhållandet behöver givetvis klargöras genom en ändring av självstyrelselagen så att landskapets förvaltningsbehörighet och riksmyndigheternas uppgifter på Åland utgår från tillräckliga och tydliga befogenheter. Utgångspunkten för arbetsgruppen är, i enlighet med självstyrelselagens tolkningspraxis, att landskapets nuvarande förvaltningsbehörighet rättsligt sett omfattar alla smittskyddsuppgifter som framgår av rikslagstiftningen. Landskapsregeringens och ministeriernas medlemmar eller hörda i arbetsgruppen har också ansett det nödvändigt att självstyrelselagen ändras så att självstyrelsemyndigheternas, de åländska kommunernas och riksmyndigheternas befogenheter för smittskyddsuppgifterna enligt rikslagstiftning överensstämmer med den faktiska uppgiftsfördelningen.

Arbetsgruppen har utrett vilken den verkliga uppgiftsfördelningen mellan landskapet och riket är inom smittskyddet på Åland.

Under beredningen av det s.k. sote100-lagpaketet (RP 56/2021 rd) identifierades dessutom ett behov av att komplettera självstyrelselagen med vissa andra befogenheter av rikslagstiftningsnatur för självstyrelsemyndigheterna. Befogenheterna avser administrativa ingrepp i den personliga friheten i den psykiatriska vården samt övriga riksuppgifter inom hälso- och sjukvården, vilka Ålands hälso- och sjukvårdsmyndighet för närvarande saknar stöd för i självstyrelselagen. Nämnda befogenheter, som i riket från den 1 januari 2023 innehas av välfärdsområdena, ska för hälso- och sjukvårdens del i landskapet också enligt arbetsgruppen beaktas genom ändring av självstyrelselagen.

Arbetsgruppen har enligt önskemål från landskapsregeringens medlemmar i arbetsgruppen för det tredje fört diskussion, bedömt och utrett möjligheten att ändra den nuvarande behörighetsfördelningen för administrativa ingrepp i den personliga friheten vid situationer som uppträder inom hälso- och sjukvården och socialvården.

Riksuppgifterna inom hälso- och sjukvården på Åland sköttes tidigare av de åländska kommunerna. Sedan den 1 januari 1994 ansvarar landskapets Ålands hälso- och sjukvårdsbenämnda myndighet genom landskapslag för organiseringen av hälso- och sjukvården, i vilken riksuppgifterna ingår som en integrerad del. Kommunerna handhar socialvården likaså med stöd av landskapslag. Riksuppgifter ingår likaså som en integrerad del av den socialvård kommunerna på Åland ansvarar för. Då landskapet och kommunerna sköter riksuppgifter, tillämpar de rikslagstiftning.

För det fjärde är 30 § 8 punkten i självstyrelselagen beträffande "framställning av gifter och fastställandet av deras användningsändamål" (se även 27 § 30 punkten i självstyrelselagen) i behov av en översyn. Även här har arbetsgruppen kunnat konstatera att omfattningen av landskapets förvaltningsbehörighet över tid ändrats till att i praktiken motsvara andra uppgifter än de som det hänvisas till i bestämmelsen. Dessutom är begreppet "gifter" otidsenligt, det förekommer inte längre i kemikalielagstiftningen, som numera är helt EU-reglerad. Sistnämnda bör beaktas i självstyrelselagen i samband med reformen för en ny Ålands självstyrelselag.

För det femte har den från myndighetsbefogenheterna fristående omfattande frågan om samspelet mellan statsrådet och landskapsregeringen under lagberedningen varit föremål för genomgång och bedömning. Arbetsgruppen är enig om att de nuvarande bestämmelserna i 28 § 2 mom. och 33 § i självstyrelselagen om hörande av Ålands landskapsregering inte längre är tidsenliga och att en ändring av självstyrelselagen bör föreslås.

Arbetsgruppen har kommit överens om de huvudsakliga riktlinjerna i sitt första betänkande för att genom ändring av självstyrelselagen formulera tillräckliga myndighetsbefogenheter för landskapets myndigheters i rikslagstiftningen föreskrivna uppgifter inom social- och hälsovården. Avsikten har varit att samtidigt beakta den verkliga arbetsfördelningen mellan rikets och landskapets myndigheter inom vissa rättsområden på Åland, sådan denna över tid utvecklats sig:

- Det bör röra sig om relativt *flexibla system och lösningar* så att det inte finns ett återkommande behov av att vid förvaltningsreformer i riket eller på Åland ändra självstyrelselagen, som är en lag på grundlagsnivå.
- Myndigheternas på Åland *uppgifter och befogenheter ska vara tillräckliga och tydliga*, vilket följer av rättsstatsprincipen.
- Förvaltningslösningarna med effekter på Åland och för Åland bör vara sådana att *lagstiftning och förvaltningsansvar samspelar* på ett ändamålsenligt, klart och förutsägbart sätt så att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Beredningen av materiell lagstiftning och förvaltningsutövningen behöver samspela så att konsekvenserna på Åland för enskilda och myndigheter kan överblickas.
- *Systemet för finansieringen av förvaltningsuppgifter* som överförs över behörighetsgränsen bör vara hållbart och förutsägbart.

4 Det lämpligaste lagstiftningsinstrumentet för regleringen av landskapsmyndigheternas riksbefogenheter

4.1 Myndighetsbefogenheterna på Åland för smittskyddet för människor och husdjur samt vissa andra riksuppgifter inom hälso- och sjukvården

Utgångspunkten för arbetsgruppens arbete att föreslå sådana nödvändiga ändringar av nuvarande självstyrelselag som följer av välfärdsområdesreformen, har i flera avseenden avvikit från vad som i allmänhet gäller för en självstyrelselagsarbetsgrupp. Bakgrunden till uppdraget är att man hittills misslyckats i att finna en sådan lagteknisk lösning på självstyrelselagsnivån, som skulle ha varit acceptabel för såväl rikets som landskapets myndigheter.

Den svåraste frågan i arbetsgruppen var hur man skulle reglera de situationer där lagstiftningsbehörigheten hör till riket, men där en del av förvaltningen sedan årtionden sköts som en integrerad del av landskapets hälso- och sjukvård.

Här hade landskapsregeringens medlemmar i arbetsgruppen en klar syn på att regleringen skulle ske endast genom överenskommelseförordning. I så fall borde landskapets förvaltningsbehörighet enligt vissa punkter i 30 § i självstyrelselagen helt upphävas och 32 § om överenskommelseförordningar ändras att omfatta också kommunernas och välfärdsområdenas uppgifter med vissa nödvändiga begränsningar.

Rikets representanter i arbetsgruppen hade en motsatt syn på saken. De ansåg att kontinuiteten och stabiliteten i systemet särskilt vid skötseln av sådana riksuppgifter som rör området för tillgodoseendet av grundläggande fri- och rättigheter, förutsätter att gränsdragningen för landskapsmyndigheternas förvaltningsbefogenheter fortsättningsvis görs i självstyrelselagen.

Ålandsarbetsgruppen 2023 identifierade sammanlagt tre lagtekniska sätt att reglera befogenheterna för landskapet. Den verkliga uppgiftsfördelningen mellan landskapet och riket kunde lagtekniskt regleras genom bestämmelserna i 30 § eller 32 § i självstyrelselagen enligt följande:

- a. landskapets befogenheter för riksuppgifter inom smittskyddet och den övriga hälso- och sjukvården beaktas fortsättningsvis uttryckligen i 30 § 9 punkten i självstyrelselagen och genom att en ny 24 punkt fogas till 30 §,
- b. 30 § 9 och den nya 24 punkten avgränsas så att det i bestämmelserna föreslås angivet att landskapets befogenheter närmare föreskrivs genom överenskommelseförordning, eller
- c. 30 § 9 punkten upphävs och tillämpningsområdet för 32 § i självstyrelselagen om överenskommelseförordning utvidgas. En sådan förordning kunde också, förutom landskapets eller statliga uppgifter, gälla riksuppgifter som i riket enligt på Åland gällande rikslagstiftning sköts av lokalförvaltningen och som i landskapet är avsedda att med stöd av överenskommelseförordning skötas av landskapsförvaltningen.

Efter överväganden enades man i arbetsgruppen om att presentera ett propositionsförslag som utgår från (b) ovan. Social- och hälsovårdsministeriets representant har fortsättningsvis framfört att ministeriet föredrar det lagstiftningstekniska alternativet (a) ovan att befogenheterna för landskapet ska framgå av uttryckliga bestämmelser i 30 § i självstyrelselagen. Representanterna för Ålands landskapsregering ansåg i sin tur att skötseln av riksuppgifter inom hälso- och sjukvården i sin helhet ska skötas genom överenskommelseförordning (c) ovan).

I diskussionerna kom man även att gå djupare in i den problematik som per automatik uppstår om nya eller utvidgade förvaltningsuppgifter påförs landskapet som en följd av att den rikslagstiftning (lag eller förordning), som gäller på Åland enligt självstyrelselagen, ändras. Föreslås exempelvis lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor ändrad, är utgångspunkten fortsättningsvis enligt lagförslaget 28 a § att landskapsregeringen ska involveras i lagberedningen vid statsrådet. Effekterna på Åland av ett sådant lagförslag, ska, liksom för närvarande, utredas med beaktande av självstyrelselagens bestämmelser. Så oavsett om landskapets befogenheter att sköta riksuppgifter inom hälso- och sjukvården ingick i uttryckliga bestämmelser i självstyrelselagen (a) ovan) eller om de konkretiseras närmare genom bestämmelser i överenskommelseförordningar (b) och (c) ovan).

Det lagförslag som betänkandet presenterar beträffande smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur, övriga riksuppgifter hos hälso- och sjukvården på Åland jämte ansvarsfördelningen mellan riket och landskapet för uppgifter enligt kemikalielagstiftningen (gifter), syftar till att uppfylla de kriterier som antagits i arbetsgruppens riktlinjer. Den utvidgade och delvis utvecklade användningen av överenskommelseförordningar som föreslås, är skapad som en lösningsmodell för de problem som nu är aktuella. En mera djupgående analys är nödvändig om man i reformen för Ålands självstyrelselag i högre grad önskar anlita överenskommelseförordningar som instrument i gränsdragningar mellan parternas befogenheter.

Uppkommer det orsak att ändra de överenskommelseförordningar som avses i lagförslaget bör rikets och landskapets myndigheter samarbeta för en gångbar lösning. Det bör finnas en kontinuitet i skötseln av de riksuppgifter som gäller smittskyddet och övriga riksuppgifter inom hälso- och sjukvården. Tryggandet av de mänskliga rättigheterna och de grundläggande fri- och rättigheter förutsätter landskapets och rikets samarbete. Enligt 22 § i grundlagen ska det allmänna nämligen se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Lagförslagets 30 § 9 och 24 punkt utgår ifrån att landskapet och riket kan tillsammans kontinuerligt trygga skötseln av de uppgifter som gäller smittskydd och andra riksuppgifter. Enligt de föreslagna lydelserna till bestämmelserna avses den närmare uppgiftsfördelningen på Åland framgå i överenskommelseförordning. Samma handlingsalternativ föreslås för riksuppgifterna inom veterinärvården. För förhindrande av till människor överförbara husdjursjukdomar, behöver smittskyddet också på Åland till den delen fungera utan avbrott.

4.2 Administrativa ingrepp i den personliga friheten inom hälso- och sjukvården och socialvården på Åland

Arbetsgruppen föreslår att man överväger att ändra rikets lagstiftningsbehörighet för administrativa ingrepp i den personliga friheten så att denna överflyttas till landskapet i ärenden inom hälso- och sjukvården och socialvården. Sistnämnda rättsområden hör enligt 18 § i självstyrelselagen till landskapets lagstiftningsbehörighet. En sådan ändring av självstyrelselagen får effekter på Åland inom hälso- och sjukvården och socialvården. Sådan ny behörighet för lagtinget skulle förhindra utmaningar vid förvaltningsreformer i riket ifråga om nödvändigheten att samtidigt påföra uppgifterna på de åländska kommunerna eller på landskapet Åland.

Förslaget till behörighetsändring medför att Ålands hälso- och sjukvårds befogenheter att administrativt ingripa i den personliga friheten hos mentalvårdspatienter eller sådana ingrepp i de åländska kommunernas socialvård skulle regleras genom landskapslag. Det föreslås en övergångsbestämmelse om att rikslagstiftning tillämpas tills sådan landskapslagstiftning trätt i kraft. Landskapslagar genomgår lagstiftningskontroll, vilken utövas av republikens president enligt 19 § i självstyrelselagen. I samband med kontrollen av bestämmelser i landskapslag om administrativa ingrepp i den personliga friheten granskas att dessa inte överskrider landskapets lagstiftningsbehörighet.

För en enskild klient från Åland leder den föreslagna ändringen av behörighetsfördelningen för administrativa ingrepp i den personliga friheten inom barnskyddet eller mentalvården över tid till att landskapslagstiftning i sin helhet skulle tillämpas i vård som ges på Åland. Remitteras klienten till vård utanför Åland, tillämpas i vården den lagstiftning som gäller på den ort utanför Åland där vården ges.

Administrativa ingrepp i den personliga friheten inom smittskyddet för människor skulle som en följd av förslaget därmed kvarstå inom rikets nuvarande lagstiftningsbehörighet. I det avseendet ska befogenheterna för Ålands hälso- och sjukvård tryggas genom ändring av självstyrelselagen och utfärdandet av en anslutande överenskommelseförordning. Likaså förutsätter skötseln av övriga riksuppgifter av Ålands hälso- och sjukvård benämnda myndighet att tillräckliga befogenheter tryggas för landskapsmyndigheten i fråga genom ändring av självstyrelselagen och utfärdandet av en anslutande överenskommelseförordning.

Även om lagstiftningsbehörighet för administrativa ingrepp i den personliga friheten inom också socialvården överfördes till landskapets behörighet, återstod det inom socialvården uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet som de åländska kommunerna redan i dag sköter med stöd av rikslagstiftning. På Åland finns det en oro för att kommunerna påförs nya riksuppgifter som de inte har förutsättningar att klara av. I riket finns det en oro för att exempelvis socialvården på Åland kan omorganiseras så att landskapet får ansvaret för den och då saknas det i sin tur tillräckliga befogenheter för landskapet med stöd av självstyrelselagen till den del det handlar om riksuppgifter inom socialvården. Frågorna avses bli bedömda och utredda i anslutning till den fortsatta beredningen av reformen för en ny Ålands självstyrelselag.

5 Hörande i lagberedningen

I arbetsgruppen har det rått enighet om att den nuvarande bestämmelsen 28 § 2 mom. och 33 § om hörande av landskapets Åland över förslag till rikslagstiftning och föreskrifter som är särskild betydelse för Åland, är i behov av modernisering. Arbetsgruppen har därför framlagt förslag för en sådan ändring av självstyrelselagen.

6 Bedömningen av de ekonomiska konsekvenserna av lagförslaget

I detta skede av beredningen saknas fullständig enighet om de principiella utgångspunkterna för bedömningen av lagförslagets ekonomiska konsekvenser. Eftersom beredningen av de överenskommelseförordningar som anknyter till propositionen fortgår, saknas det för närvarande förutsättningar att som en helhet bedöma de ekonomiska konsekvenserna av propositionen. Arbetsgruppen har därför inte kunnat slutföra sin bedömning och utredning av de ekonomiska konsekvenserna av lagförslaget. Betänkandet avses sändas på remiss och det kan förväntas att det sker gemensamma överläggningar på politisk nivå av lagförslagets ekonomiska konsekvenser. De ekonomiska konsekvenserna av propositionen och de anslutande överenskommelseförordningarna ska vara klarlagda inför överlämnandet av propositionen till riksdagen och lagtinget.

7 Bilagan med ett utkast till en regeringens proposition

Med hänsyn till sitt mandat enligt justitieministeriets tillsättandebeslut och de allmänna överväganden arbetsgruppen gjort för bedömning av ändringsbehoven av den nuvarande självstyrelselagen, biläggs till betänkandet ett utkast till en regeringsproposition för ändring av självstyrelselagen för Åland.

UTKAST

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att självstyrelselagen för Åland ändras och anpassas i fråga om fördelningen av lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten inom vårdsektorn på Åland. Enligt självstyrelselagen hör såväl hälso- och sjukvården som socialvården till landskapet Ålands lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet. Vissa rättsområden inom vårdsektorn hör till rikets lagstiftningsbehörighet men skötseln av riksavgifter har ankommit på landskapet eller kommuner på Åland.

Det föreslås att sådana administrativa ingrepp i den personliga friheten, som hänför sig till rättsområden inom landskapet Ålands lagstiftningsbehörighet, överförs från rikets behörighet till landskapets.

Inom områdena för smittskydd, hälso- och sjukvård och socialvård ska uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet skötas av myndigheter på Åland i enlighet med vad som föreskrivs i överenskommelseförordning. Det föreslås grundläggande bestämmelser i självstyrelselagen om dessa förordningar.

På Åland har ansvaret för hälso- och sjukvården tidigare överförs till landskapet medan socialvården kvarstår på kommunal nivå. I riket har kommunernas uppgifter inom social- och hälsovården överförs till välfärdsområdena. Syftet med de föreslagna ändringarna är att anpassa självstyrelselagen till hur vårdsektorn är organiserad i riket och landskapet. Till denna del har det uppstått ett behov av en brådskande ändring av självstyrelselagen. De föreslagna ändringarna i självstyrelselagen och de anslutande överenskommelseförordningarna ska ligga till grund för tydliga myndighetsbefogenheter och en ändamålsenligare behörighetsfördelning.

På området för kemikalier föreslås det en mindre ändring i självstyrelselagen. En mera ändamålsenlig fördelning av uppgifter mellan landskapets och rikets myndigheter avses ske genom överenskommelseförordning.

I propositionen ingår också ett förslag om ömsesidigt hörande och samråd vid beredningen av lagstiftning i riket och landskapet.

Den föreslagna lagen avses träda i kraft så snart som möjligt efter att den i brådskande grundlagsordning antagits av riksdagen och Ålands lagting gett sitt bifall till den.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
MOTIVERING	3
1 Bakgrund och beredning.....	3
2 Nuläge och bedömning av nuläget.....	4
2.1 Allmänt om skötseln av riksuppgifter på Åland.....	4
2.2 Behörighetsfördelningen för administrativa ingrepp i den personliga friheten.....	5
2.3 Bekämpning av smittsamma sjukdomar	6
2.4 Övriga riksuppgifter inom hälso- och sjukvården på Åland	9
2.5 Förvaltningen på Åland i anslutning till kemikalielagstiftningen	10
2.6 Beaktandet av landskapet Åland i statsrådets lagberedning.....	12
3 Propositionens målsättningar	13
4 Förslaget och dess konsekvenser	13
4.1 De viktigaste förslagen.....	13
4.2 De huvudsakliga konsekvenserna	16
4.2.1 Konsekvenser för individen och behöriga myndigheter på Åland	16
4.2.2 Ekonomiska konsekvenser	20
5 Alternativa handlingsvägar	22
5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser.....	22
6 Remissvar	27
7 Specialmotiveringar till lagförslaget.....	27
8 Bestämmelser på lägre nivå	33
9 Ikraftträdande.....	34
10 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning	35
LAGFÖRSLAG	38
om ändring av självstyrelselagen för Åland.....	38
BILAGA	40
PARALLELLTEXT	40
om ändring av självstyrelselagen för Åland.....	40

MOTIVERING

1 Bakgrund och beredning

Tidigare beredning

De frågor som behandlas i denna proposition och som avser en ändring av den nuvarande självstyrelselagen för Åland (1144/1991), *självstyrelselagen*, har en längre tid genomgått mellan Ålands landskapsregering och statsrådet.

Behovet av att ändra självstyrelselagen uppmärksammades i anslutning till beredningen av social- och hälsovårdsreformen samt också inom ramen för reformen av Ålands självstyrelselag. Beredningen tog sikte på att en ändring av bestämmelser i 30 § i självstyrelselagen behövde träda i kraft den 1 januari 2023. Ändringsbehovet anslöt sig till att välfärdsområdena övertog kommunernas i riket ansvar för social- och hälsovården. Frågan gällde hur hälso- och sjukvården på Åland som en följd av välfärdsområdesreformen fortsättningsvis kunde tryggas tillräckliga och tydliga befogenheter att sköta också uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet. Hösten 2022 framgick det dock att en överenskommelse inte kunde nås.

Under slutskedet av behandlingen av regeringens proposition för ändring av lagen om smittsamma sjukdomar (RP 190/2022) föreslog social- och hälsovårdsutskottet (ShUB 35/2022 rd, s. 5), mot bakgrund av beredningsläget för ändringen av självstyrelselagen, att det till ikraftträdelsebestämmelsen för lagen om ändring av lagen om smittsamma sjukdomar (1149/2022) fogas en övergångsbestämmelse (2 mom.). Enligt bestämmelsen bestäms de behöriga myndigheter som i landskapet Åland svarar för bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos människor enligt den lagstiftning som gällde rikets myndigheter och kommuner vid ikraftträdandet av lagen, tills något annat föreskrivs.

Regleringen kunde enligt utlåtande som inhämtades av grundlagsutskottet (GrUB 72/2022 rd) behandlas i vanlig lagstiftningsordning (stycke 7). Grundlagsutskottet betonade dock att det föreslagna sättet för reglering inte är det bästa möjliga och att det med tanke på Ålands självstyrelse vore lämpligare att i stället för att införa den föreslagna lagstiftningen skriva in de behövliga ändringarna i självstyrelselagen (stycke 8). Grundlagsutskottet ansåg det mycket viktigt att självstyrelselagen ändras till denna del och betonade att det arrangemang som grundar sig på den nu föreslagna övergångsbestämmelsen bör vara kortvarigt. Grundlagsutskottet hänvisade också till att utskottet tidigare i ett i någon mån liknande regleringssammanhang betonat att man i samband med ändringar bör se till att regleringen är heltäckande, så att myndigheternas befogenheter är tydliga och så att det inte uppstår luckor i regleringen (GrUU 18/2022 rd, stycke 9). Enligt utredning till utskottet kan det vid ändring av självstyrelselagen vara motiverat att granska inte bara 30 § utan också till exempel 32 § om överenskommelseförfordningar. Genom överenskommelseförfordning och med landskapsregeringens samtycke kan uppgifter som hör till riksförvaltningen för viss tid eller tills vidare överföras på en landskapsmyndighet. På motsvarande sätt kan uppgifter som hör till landskapsförvaltningen överföras på en riksmyndighet. Enligt utredning till utskottet är ett fyrtiotal överenskommelseförfordningar i kraft.

Tillsättandet av en arbetsgrupp

Mot bakgrund av grundlagsutskottets ovan nämnda utlåtande och övriga uppgifter som framkommit i ärendet tillsatte justitieministeriet den 24 mars 2023 enligt överenskommelse med Ålands landskapsregering en arbetsgrupp, *Ålandsarbetsgruppen 2023*, dels för att förbereda den fortsatta beredningen av en proposition med förslag till en ny Ålands självstyrelselag, dels för

ändring av nuvarande självstyrelselag. Enligt tillsättandebeslutet (VN/3796/2023) ska arbetsgruppen i sistnämnt avseende föreslå 1) nödvändiga ändringar i självstyrelselagen utgående från grundlagsutskottets utlåtanden och 2) ändring av förvaltningsbehörigheten i fråga om bekämpning av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt gifter så att den motsvarar den verkliga uppgiftsfördelningen mellan landskapet Åland och berörda myndigheter i riket.

2 Nuläge och bedömning av nuläget

2.1 Allmänt om skötseln av riksavgifter på Åland

Enligt självstyrelselagen har lagstiftningsbehörigheten fördelats mellan landskapet och riket så att bestämmelser om de rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet finns i 18 § och bestämmelser om de rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet i 27 §. I 29 § finns dessutom bestämmelser om de rättsområden inom vilka lagstiftningsbehörigheten kan överföras till landskapet genom en lag som stiftas i vanlig lagstiftningsordning och som lagtinget gett sitt samtycke till.

Landskapet Åland har lagstiftningsbehörigheten för många behörighetsområden inom vilka det även förekommer riksavgifter. Detta gäller särskilt hälso- och sjukvården på Åland. Lagstiftningsbehörigheten gällande hälso- och sjukvården tillkommer landskapet enligt 18 § 12 punkten i självstyrelselagen med de undantag som stadgas i lagens 27 § 24, 29 och 30 punkter. Enligt nämnda punkter har lagstiftningsbehörigheten förbehållits riket i fråga om administrativa ingrepp i den personliga friheten, smittsamma sjukdomar hos människor, kastrering och sterilisering, avbrytande av havandeskap, konstbefruktning, rättsmedicinska undersökningar, behörigheten att vara verksam inom hälso- och sjukvården, apoteksväsendet, mediciner och produkter av läkemedelstyp, narkotiska ämnen samt framställning av gifter och fastställande av deras användningsändamål. Socialvården hör till landskapets lagstiftningsbehörighet enligt 18 § 13 punkten i självstyrelselagen, men även inom detta område förekommer riksavgifter (t.ex. administrativa ingrepp i den personliga friheten).

Behörighetsfördelningen mellan landskapets och rikets myndigheter i förvaltningsärenden, förvaltningsbehörigheten, motsvarar fördelningen av lagstiftningsbehörigheten, bortsett från de undantag och tillägg som nämns i 23 och 30 § i självstyrelselagen. Högsta domstolen har konstaterat att förvaltningsbehörigheten i princip följer lagstiftningskompetensen. Detta gäller ifall annat inte anges i självstyrelselagen eller avvikelser gjorts genom en överenskommelseförordning (HD:2021:83). Utgångspunkten är att riksmyndigheterna sköter förvaltningsavgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet medan självstyrelsemyndigheterna sköter avgifterna inom landskapets lagstiftningsbehörighet. I enlighet med behörighetsfördelningen i självstyrelselagen handlägger kommunerna dels ärenden som utgör landskapsbehörighet och dels ärenden som utgör riksbehörighet. Däremot är det utslutet att genom rikslagstiftning överföra riksavgifter på landskapets myndigheter (ÅD nr 18/21, s. 4).

Självstyrelsemyndigheterna sköter riksavgifter med stöd av 30 § i självstyrelselagen eller, i fråga om avgifter som hör till statliga myndigheter, i många fall genom överenskommelseförordningar. Bestämmelser om landskapets riksavgifter ingår i exempelvis 30 § 8 och 9 punkten i självstyrelselagen, vilka gäller lagstiftningen om framställning och användning av gifter samt bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur.

Enligt 32 § i självstyrelselagen är det möjligt att genom överenskommelseförordning överföra förvaltningsavgifter mellan landskapet och riket. Genom förordning och med landskapsregeringens samtycke kan avgifter som hör till riksförvaltningen för viss tid eller tills vidare överföras på en landskapsmyndighet eller avgifter som hör till landskapsförvaltningen överföras

på en riksmyndighet. Av förarbetena till 32 § i självstyrelselagen framgår att bestämmelsen även innebär en möjlighet att avvika från den kompetensfördelning mellan riket och landskapet som följer av 30 § (RP 73/1990 rd s. 84).

2.2 Behörighetsfördelningen för administrativa ingrepp i den personliga friheten

Enligt 11 § 2 mom. 15 punkten i den andra självstyrelselagen (670/1951) hörde ”sinnessjuklagstiftningen, såvitt angår den del av lagstiftningen, som innefattar trygghet för den personliga okränkbarheten och oantastligheten eller äger samband med straffprocessen” till rikets lagstiftningsbehörighet. Enligt 27 § 24 punkten i den gällande självstyrelselagen hör administrativa ingrepp i den personliga friheten till rikets lagstiftningsbehörighet. I detaljmotiveringen till bestämmelsen hänvisas till att behörigheten innefattar den tidigare nämnda riksbehörigheten gällande sinnessjuklagstiftningen, men samtidigt anges att de administrativa ingreppen i 24 punkten gäller ingrepp inom samtliga rättsområden (RP 73/1990 rd, s. 76). I samband med förslaget om att överföra ytterligare lagstiftningsbehörighet till landskapet inom socialvårdens område angavs att lagstiftningen om administrativa ingrepp i den personliga friheten skulle ankomma på riket (RP 73/1990 rd, s. 42).

Befogenheten att vidta administrativa ingrepp i den personliga friheten är intimt knuten till och integrerad i hälso- och sjukvården och socialvården på Åland. Så länge som hälso- och sjukvården var organiserad på kommunal nivå vidtogs de administrativa ingreppen inom kommunerna. Sedan den 1 januari 1994 tillhandahålls den offentliga hälso- och sjukvården av en myndighet som lyder under landskapsregeringen, Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS). Däremot kvarstår socialvården som en kommunal angelägenhet, där socialvården (förutom äldreomsorgen) är organiserad inom ett gemensamt kommunalförbund (Kommunernas Socialtjänst, KST). Detta innebär att rikslagstiftningen om de administrativa ingreppen i den personliga friheten tillämpas och ingrepp vidtas både av självstyrelsemyndigheter och kommuner på Åland. Den vård som innefattar administrativa ingrepp i den personliga friheten sker ofta utanför Åland. Vården av omhändertagna barn och psykiatrisk sjukhusvård oberoende av patientens vilja sker i stor utsträckning i riket.

De administrativa ingreppen i självstyrelselagens 27 § 24 punkt avser, enligt tolkningspraxis, främst beslut om vård oberoende av personens vilja och ingrepp i den personliga friheten under den vårdkedja som utvecklas för respektive patient eller socialvårdsklient. Dyliga ingrepp under vården innefattar i lag föreskrivna befogenheter att vidta administrativa ingrepp och utgör en form av förvaltningstvång. Tvångsåtgärderna möjliggör inskränkningar i personens självbestämmanderätt för att skydda antingen samhällets och utomståendes intressen eller för att skydda personens egna intressen i en situation då denna inte är förmögen att göra det själv. Grundrättighetsreformen innebär att det inte är möjligt att begränsa de grundläggande fri- och rättigheterna för personer som har berövats sin frihet genom normer på en lägre nivå än lagar, med stöd av sedvanerätt eller s.k. anstaltsmakt eller genom att vädja till ett särskilt subordinationförhållande (RP 309/1993 rd, s. 53).

De riksbestämmelser om de administrativa ingreppen i den personliga friheten som ska tillämpas på Åland ingår vanligen i rikslagar, på ett område som till övriga delar hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Inom hälso- och sjukvården ingår sådana bestämmelser om vård oberoende av patientens vilja i mentalvårdslagen (1116/1990) och lagen om missbrukarvård (41/1986). Både mental- och missbrukarvården hör till övriga delar till landskapets lagstiftningsbehörighet. Inom den åländska socialvården blir rikslagstiftningen om de administrativa ingreppen i den personliga friheten tillämplig bl.a. inom barnskyddet. En stor del av bestämmelserna i barnskyddslagen (417/2007) faller inom rikets lagstiftningsbehörighet. Inom den

åländska kommunalförvaltningen tillämpas också bestämmelser i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (519/1977) då olika begränsningsåtgärder behöver vidtas.

Nuvarande behörighetsfördelning gällande de administrativa ingreppen i den personliga friheten medför olika utmaningar. Den exakta gränsdragningen mellan landskapets och rikets lagstiftningsbehörighet kan vara svår. Förvaltningsreformerna i riket och landskapet har medfört att rikslagstiftningen och befogenheterna att vidta administrativa ingrepp i den personliga friheten utgår från förvaltningsstrukturer som inte nödvändigtvis har en motsvarighet på Åland. Administrativa ingrepp i den personliga friheten innefattar utövandet av förvaltningsuppgifter. Självstyrelsemyndigheter är behöriga att handlägga endast sådana riksuppgifter som anges i självstyrelselagen eller i en överenskommelseförordning. I dagsläget finns det inte en uttrycklig rättslig grund för vidtagandet av administrativa ingrepp i den personliga friheten inom Ålands hälso- och sjukvård.

Den rättsliga och samhällsliga utvecklingen medför att behörighetsfördelningens ändamålsenlighet bör omvärderas.

De administrativa ingreppen är nära sammanknutna med landskapets lagstiftningsbehörighet inom vården. För att dessa befogenheter ska kunna integreras i landskapets lagstiftning, förutsätts en delvis överföring av lagstiftningsbehörighet till landskapet för de administrativa ingreppen i den personliga friheten. Om landskapet har delvis lagstiftningsbehörighet i fråga om de administrativa ingreppen, finns det till den delen inte längre ett behov av särskilda bestämmelser i självstyrelselagen eller överenskommelseförordningar om självstyrelsemyndigheternas befogenheter för sådana uppgifter. Landskapet påförs förvaltningsuppgifterna genom landskapslag på rättsområden inom landskapets lagstiftningsbehörighet.

I den gällande självstyrelselagen har redan överförts lagstiftningsbehörighet till landskapet som möjliggör motsvarande ingrepp i den personliga friheten. Till landskapets lagstiftningsbehörighet hör beläggande med straff och storleken av straff inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Det samma gäller utsättande och utdömande av vite samt användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Sistnämnda talar för att också lagstiftningsbehörighet gällande de administrativa ingreppen i den personliga friheten inom hälso- och sjukvården samt socialvården bör överföras. Dessa befogenheter används redan i dagsläget av tjänstemän och myndigheter inom landskaps- och kommunalförvaltningen på Åland, men med stöd av rikslagstiftningen. I kapitel 4 redogörs närmare för förslaget och dess konsekvenser.

2.3 Bekämpning av smittsamma sjukdomar

Smittsamma sjukdomar hos människor

Enligt 18 § 12 punkten i självstyrelselagen har landskapet lagstiftningsbehörighet i fråga om hälso- och sjukvården, bortsett från de undantag som avses i 27 § 24, 29 och 30 punkten i samma lag. Till dessa undantag hör smittsamma sjukdomar hos människor enligt 27 § 29 punkten.

Den åländska hälso- och sjukvården är med stöd av landskapslagstiftning sedan årtionden organiserad på landskapsnivå. Ålands hälso- och sjukvårdsmyndighet har från den 1 januari 1994 ansvarat för ordnandet av såväl den specialiserade sjukvården som primärvården och den sköter centraliserat hälso- och sjukvårdstjänsterna på Åland. Landskapet finansierar hälso- och sjukvården ur den budget som godkänts av lagtinget. De riksuppgifter som rör smittsamma sjukdo-

mar hos människor är en integrerad del av hälso- och sjukvården på Åland. Vid omorganiseringen av hälso- och sjukvården så att landskapet blev huvudman för rättsområdet, gick landskapet även in för att sköta de riksavgifter som är integrerade i detta.

Eftersom smittsamma sjukdomar hos människor hör till rikets lagstiftningsbehörighet tillämpas lagen om smittsamma sjukdomar (1227/2016) också på Åland. Lagen har ändrats över tjugo gånger. Lagen innebär att ett stort antal myndigheter i riket ska bekämpa smittsamma sjukdomar och förbereda sig på störningar inom hälso- och sjukvården. Enligt 30 § 9 punkten i självstyrelselagen ska de uppgifter som enligt lagstiftningen om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor ankommer på en riksmyndighet eller på kommunerna i landskapet skötas av landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag. Landskapsmyndigheterna har samma prövningsrätt som statens eller kommunernas verksamhetsenheter i riket när det gäller tillämpningen av författningar som gäller smittsamma sjukdomar till de delar som hör till deras förvaltningsbehörighet (GrUU 44/2020 rd, s. 10).

Enligt förarbetena till 30 § 9 punkten i självstyrelselagen (ursprungligen 30 § 8 punkten) ansågs det lämpligt att landskapsmyndigheterna sköter uppgifter i anslutning till bland annat bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur, trots att dessa uppgifter enligt rikets lagstiftning ska skötas av riksmyndigheterna, eftersom uppgifterna redan med stöd av överenskommelseförfordningar hade förts över till landskapsmyndigheterna (RP 73/1990 rd, s. 81). Därefter har rikslagstiftningen om smittsamma sjukdomar för människor genomgått märkbara förändringar.

Det har också framkommit att uppgiftsfördelningen mellan landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna för smittskyddet på Åland i praktiken avviker från den förvaltningsbehörighet som enligt 30 § 9 punkten i självstyrelselagen hör till landskapet.

Landskapsregeringen sköter de smittskyddsavgifter för människor som enligt republikens presidents förordning om vissa förvaltningsavgifter inom hälso- och sjukvården i landskapet Åland (1179/2009) hör till regionalförvaltningsverken, dvs. Statens ämbetsverk på Åland. Fråga är om den allmänna planeringen, styrningen och övervakningen av sjukdomsbekämpningen.

Ålands hälso- och sjukvård, som är en i landskapslag angiven myndighet, sköter i praktiken de uppgifter som hör till välfärdsområdena.

Praxis har också varit att social- och hälsovårdsministeriet ansvarar för samarbetet i smittskyddsfrågor med internationella organisationer (WHO och EU:s institutioner).

Institutet för hälsa och välfärd (THL), Tillstånd- och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira), Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet (Fimea) och Delegationen för smittsamma sjukdomar vid social- och hälsovårdsministeriet sköter i praktiken sina uppgifter i fråga om människors smittskydd också på Åland.

Välfärdsområdena inledde sin verksamhet i huvudsak från ingången av år 2023 och dessa har inte beaktats i 30 § 9 punkten i självstyrelselagen. Grundlagsutskottets har fäst uppmärksamhet vid att välfärdsområdesreformen haft en effekt på bestämmelsen. I samband med ändring av lagen om smittsamma sjukdomar, som föranleddes av välfärdsreformen, fogades en övergångsbestämmelse till lagen. Syftet med denna övergångsbestämmelse var att myndigheterna i landskapet Åland fortsättningsvis är behöriga att sköta förvaltningsavgifterna. Grundlagsutskottet betonade att det arrangemang som grundar sig på övergångsbestämmelsen bör vara kortvarigt (GrUU 72/2022 rd, stycke 6-8).

En omformulering av lagrummet i 30 § 9 punkten i självstyrelselagen har varit aktuell under reformen för en ny Ålands självstyrelselag, som pågått sedan hösten 2013. Den nuvarande formuleringen beaktar inte att välfärdsområdena numera sköter uppgifter inom smittskyddet hos människor. Självstyrelselagen behöver därför ändras. Första gången ändringsbehovet aktualiserades var i anslutning till dåvarande förslag år 2017 till social- och hälsovårdsreform (landskapsreformen), som förföll år 2019. I anslutning till reformen av självstyrelselagens 7 kap. om landskapet Ålands ekonomi blev ändringsbehovet obeaktat (jfr RP 320/2018 rd). Under reformen för en ny Ålands självstyrelselag har det emellertid pågått en principdiskussion om att lagrummen i nuvarande 30 §, i fråga om sådan rikets förvaltningsbehörighet som genom paragrafen överförs på landskapet, mera allmänt behöver formuleras så att förvaltningsreformer i riket eller på Åland inte leder till ett behov av att av endast mera tekniska än innehållsmässiga skäl också uppgradera självstyrelselagen.

Grundlagsutskottet hänvisade till att det vid ändring av självstyrelselagen kan vara motiverat att granska inte bara 30 § utan också till exempel 32 § om överenskommelseförordningar. Genom överenskommelseförordning och med landskapsregeringens samtycke kan uppgifter som hör till riksförvaltningen för viss tid eller tills vidare överföras på en landskapsmyndighet. På motsvarande sätt kan uppgifter som hör till landskapsförvaltningen överföras på en riksmyndighet. I dagsläget är ett fyrtiotal överenskommelseförordningar i kraft. Det föreslås att 30 § 9 punkten ändras och att den närmare fördelningen av förvaltningsbehörighet mellan landskapet och riket fastställs i en överenskommelseförordning. I kapitel 4 redogörs närmare för förslaget och dess konsekvenser.

Smittsamma sjukdomar hos husdjur

Enligt 18 § 17 punkten i självstyrelselagen har landskapet lagstiftningsbehörighet i fråga om djurskydd och veterinärväsendet med de undantag som stadgas i 27 § 31–33 punkten. Till dessa undantag hör smittsamma sjukdomar hos husdjur enligt 27 § 31 punkten. Eftersom smittsamma sjukdomar hos husdjur hör till rikets lagstiftningsbehörighet tillämpas lagen om djursjukdomar (76/2021) också på Åland. Inom detta rättsområde är också EU-lagstiftning tillämplig, t.ex. Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/429 om överförbara djursjukdomar.

I riket delas ansvaret för bekämpning av smittsamma djursjukdomar på kommunalveterinären, regionförvaltningsverket, livsmedelsverket och jord- och skogsbruksministeriet. Enligt 30 § 9 punkten i självstyrelselagen ska de uppgifter som enligt lagstiftningen om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos husdjur ankommer på en riksmyndighet eller på kommunerna i landskapet skötas av landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag.

Landskapsregeringen sköter i grunden uppgifter som gäller den allmänna planeringen, styrningen och övervakningen av bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos husdjur. Vissa riks-uppgifter enligt den nuvarande 30 § 9 punkten i självstyrelselagen har genom republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förvaltningsuppgifter som rör kontroll av identifiering och registrering av djur (1540/2011) överförts till Statens ämbetsverk på Åland. I riket hör uppgifterna till regionförvaltningsverken. En ersättande förordning är under arbete vid justitieministeriet.

Livsmedelsverket har i praktiken skött sin skyldighet enligt lagstiftningen om bekämpning av djursjukdomar att göra upp en riksomfattande plan, som är en del av den fleråriga nationella kontrollplanen enligt den så kallade kontrollförordningen (Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/625) också för Åland. Målet bör vara att Livsmedelsverkets uppgifter enligt EU:s kontrollförordning, som t.ex. riksomfattande planering, rapportering och statistikföring,

också ska gälla Åland. Detta innebär ingen arbetsökning för Livsmedelsverket, men det underlättar för landskapet och samtidigt uppfyller Finland sina medlemskapsförpliktelser inom EU. För husdjursmittskyddet har dessutom vid lokala sjukdomsutbrott på Åland Livsmedelsverket delvis ansvarat genom landskapsregeringens handräckningsbegäran. Livsmedelsverket bör således styra bekämpningen av utbrott av enskilda djursjukdomar på Åland, eftersom landskapet saknar resurser och expertis för detta.

På Åland sköter Ålands hälso- och miljöskyddsmyndighet (ÅMHM), som är en myndighet som anges i landskapslag, uppgifter inom smittskyddet som i riket hör till rikets lokalförvaltning. Med lokalförvaltning i riket avses i detta fall kommunala veterinärer. Enligt veterinärvårdslagen (765/2009) är de uppgifter som gäller bekämpningen av djursjukdomar och som sköts i kommunerna av uppdragstyp, uppgifter har i lagstiftningen direkt anvisats kommunalveterinären.

Det har framkommit att uppgiftsfördelningen mellan landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna i praktiken avviker från den förvaltningsbehörighet som enligt 30 § 9 punkten självstyrelselagen åvilar landskapet. Framför allt Livsmedelsverket har experter på de vanligt förekommande och viktiga djursjukdomarna samtidigt som riksmyndigheten har nödvändiga laboratorieresurser. Det föreslås att 30 § 9 punkten ändras och att den närmare fördelningen av förvaltningsbehörighet mellan landskapet och riket fastställs i en överenskommelseförordning. I kapitel 4 redogörs närmare för förslaget och dess konsekvenser.

2.4 Övriga riksuppgifter inom hälso- och sjukvården på Åland

Enligt 18 § 12 punkten i självstyrelselagen hör hälso- och sjukvård till landskapets lagstiftningsbehörighet, dock med de undantag som stadgas i 27 § 24, 29 och 30 punkten. Inom hälso- och sjukvården på Åland tillämpas rikets lagstiftning inom de områden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. De bestämmelser om rikets lagstiftningsbehörighet som 18 § 12 punkten hänvisar till rör administrativa ingrepp i den personliga friheten, smittsamma sjukdomar hos människor, kastrering och sterilisering, avbrytande av havandeskap, konstbefruktning, rättsmedicinska undersökningar, behörigheten att vara verksam inom hälso- och sjukvården, apoteksväsendet, mediciner och produkter av läkemedelstyp, narkotiska ämnen samt framställning av gifter och fastställande av deras användningsändamål. Denna uppräkningslista är inte fullständig eftersom landskapets förvaltningsutövning inom hälso- och sjukvården också måste beakta annan riksbehörighet, t.ex. barns rättsliga ställning enligt 27 § 7 punkten.

När nuvarande självstyrelselag trädde i kraft och fram till utgången av år 1993 hade Ålands centralsjukhus ansvar för akutsjukvård och somatisk specialistsjukvård, Ålands folkhälsoförbund hade ansvar för primärvård, hälsocentraler, rådgivning, tandvård och långvård medan Ålands vårdförbund hade ansvar för mentalvård och psykiatrisk specialistsjukvård. Organisatoriskt sett var Ålands centralsjukhus den enda aktören på landskapsnivå medan de två förbunden befann sig på kommunal nivå. De åländska kommunerna skötte även sådana uppgifter inom hälsovården som genom rikslagstiftning förts på kommunerna. Sedan den 1 januari 1994 ges den offentliga hälso- och sjukvården av en myndighet som lyder under landskapsregeringen, Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS). Genom att skötseln av hälso- och sjukvården på Åland överfördes från kommunal nivå till landskapsnivå har tillämpningen av rikslagstiftningen och skötseln av anknyttande riksuppgifter följt med.

Förvaltningsreformerna i riket och landskapet har medfört att rikslagstiftningen och befogenheterna i den utgår från förvaltningsstrukturer som kan sakna en motsvarighet på Åland. Självstyrelselagen utgår från att förvaltningsbehörigheten följer lagstiftningsbehörigheten och att myndigheter i riket sköter förvaltningsuppgifter också på Åland inom rikets lagstiftningsbehörighet. Detta gäller ifall annat inte anges i självstyrelselagen eller avvikelser gjorts genom en

överenskommelseförordning (HD:2021:83). I dagsläget saknas sådana särskilda bestämmelser för riksuppgifter som sköts inom hälso- och sjukvården på Åland. Vissa konsekvenser uppstod redan genom att organiseringsansvaret för hälso- och sjukvården överfördes från kommunerna till landskapsnivå på Åland. Förvaltningsreformerna i riket medförde ytterligare avsteg från vad som gällde då nuvarande självstyrelselagen trädde i kraft den 1 januari 1993.

Genom välfärdsreformen överfördes i början av år 2023 organiseringsansvaret för social- och hälsovården i riket från kommunerna till välfärdsområdena. I riket har bildats 21 välfärdsområden för de uppgifter inom social- och hälsovården och räddningsväsendet som kommunerna och samkommunerna för sjukvårdsdistrikten tidigare ansvarade för. Lagstiftningen om välfärdsområdena tillämpas inte på social- och hälsovård som ska ordnas i landskapet Åland (RP 241/2020 rd, s. 606). Under riksdagsbehandlingen av välfärdsreformen konstaterade grundlagsutskottet att en del av lagförslagen som genomförde reformen gällde frågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Utskottet hänvisade till Ålandsdelegationens utlåtande om att självstyrelselagen inte ställer några hinder för att sådana uppgifter som hör till rikets behörighet och som enligt rikslagstiftningen hör till kommunerna i landskapet Åland kvarstår hos kommunerna, även om de på annat håll i Finland överförs till myndigheter som inte finns på Åland (GrUU 18/2022 rd, stycke 8). Utskottet berörde inte närmare frågan om hur självstyrelsemyndigheternas skötsel av uppgifter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet ska beaktas i självstyrelselagen.

I lagstiftningen om välfärdsreformen beaktades skötseln av riksuppgifter inom socialvården på Åland på så sätt att det till enskilda lagar fogades bestämmelser som möjliggjorde de åländska kommunernas fortsatta tillämpning av lagarna. I rikslagstiftningen inom hälso- och sjukvården finns bestämmelser som faller inom rikets lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen. Grundlagsutskottet hänvisade till att riket har lagstiftningsbehörighet i fråga om bland annat familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, adoption, administrativa ingrepp i den personliga friheten, smittsamma sjukdomar hos människor, kastrering och sterilisering, avbrytande av havandeskap, konstbefruktning och rättsmedicinska undersökningar (GrUU 18/2022, stycke 6). Inom dessa rättsområden har antagits ett antal lagar, bl.a. föräldraskapslagen (775/2022), steriliseringslagen (283/1970), lagen om avbrytande av havandeskap (239/1970), lagen om assisterad befruktning (1237/2006) och lagen om utredande av dödsorsak (459/1973). Självstyrelselagen förutsätter att självstyrelsemyndigheternas skötsel av riksuppgifter inom dessa områden inom hälso- och sjukvården antingen har stöd i självstyrelselagen eller överenskommelseförordning.

I samband med välfärdsreformen ansåg grundlagsutskottet att det vore lämpligare med bestämmelser i självstyrelselagen i stället för bestämmelser i enskilda lagar som riktar sig till de åländska kommunerna då de sköter riksuppgifter inom socialvården. Regleringen i självstyrelselagen ska vara heltäckande så att myndigheternas befogenheter är tydliga och det inte uppstår luckor i regleringen (GrUU 18/2022, stycke 9). Frågan om regleringen av de åländska kommunernas riksuppgifter ska beredas vidare i totalreformen av självstyrelselagen. Denna proposition innehåller ett förslag gällande självstyrelsemyndigheternas skötsel av de uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet som rör hälso- och sjukvården. Även denna reglering behöver vara tydlig, heltäckande och utan luckor. Det föreslås en ny punkt i 30 § och att den närmare fördelningen av förvaltningsbehörighet mellan landskapet och riket fastställs i en överenskommelseförordning. I kapitel 4 redogörs närmare för förslaget och dess konsekvenser.

2.5 Förvaltningen på Åland i anslutning till kemikalielagstiftningen

I samband med beredningen har det också uppdragats ett behov av att ändra fördelningen av förvaltningsbehörigheten mellan landskapet och riket utanför den ovan nämnda vårdsektorn. Kemikalielagstiftningen inklusive förvaringen och försäljningen av gifter har i anslutning till

lagstiftningskontrollen av landskapslagar bedömts höra till landskapets lagstiftningsbehörighet. Med stöd av huvudregeln i 23 § i självstyrelselagen hör området därmed också till landskapets förvaltningsbehörighet. Framställningen av gifter och fastställande av deras användningsändamål hör däremot enligt 27 § 30 punkten i självstyrelselagen till rikets lagstiftningsbehörighet. Förvaltningsbehörigheten inom detta område ankommer undantagsvis med stöd av 30 § 8 punkten i självstyrelselagen på landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag.

Beredningen av den gällande självstyrelselagen utgick från den dåvarande rikslagstiftningen och begreppsapparaten i den. Begreppet gift fanns i lagen om gifter (309/1969) och förordningen om gifter (492/1980). Lagen och förordningen upphävdes genom 1989 års kemikalielag. Den gällande självstyrelselagens begreppsapparat var föråldrad redan när den trädde i kraft. Av 64 § i kemikalielagen (744/1989) följde att det som gäller för kemikalier också ska gälla i förhållande till det som har definierats som gifter före lagens ikraftträdande. Tillämpningsområdet för 1989 års kemikalielag var vidare än lagen om gifter eftersom kemikalielagen också tillämpades på andra kemikalier än gifter. Utanför kemikalielagens tillämpningsområde föll helt eller delvis sådana ämnen som var föremål för särskild lagstiftning (t.ex. läkemedel, alkohol, kosmetiska produkter och radioaktiva ämnen).

Den internationella och europeiska utvecklingen har varit en starkt bidragande orsak till antagandet av kemikalielagstiftningen i riket. På Åland har lagstiftningsbehörigheten inom kemikalieområdet utnyttjats så att rikslagstiftningen har gjorts tillämplig genom landskapslagar av blankettnatur. Inom EU har kemikalielagstiftningen tidigare grundat sig på direktiv, men i dag grundar sig EU-regleringen på direkt tillämpliga förordningar. Nationella bestämmelser utfärdas om eventuella undantag från EU-förordningarna, de nationella myndigheternas uppgifter vid tillsynen över och verkställigheten av förordningarna samt om de straff som följer av brott mot förpliktelser som ålagts verksamhetsutövarna i EU-förordningarna. I riket har 1989 års kemikalielag ersatts av kemikalielagen (599/2013).

Fördelningen av förvaltningsbehörighet mellan landskapet och riket enligt 30 § 8 punkten i självstyrelselagen har av flera orsaker visat sig vara oändamålsenlig. Enligt bestämmelsen ska de uppgifter som enligt rikslagstiftningen om framställning och användning av gifter ankommer på en riksmyndighet, i landskapet skötas av landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag. Förutom att begreppet gifter är föråldrat överensstämmer bestämmelsens hänvisning till användning av gifter inte med den avgränsning av rikets lagstiftningsbehörighet till fastställande av gifternas användningsändamål som följer av 27 § 30 punkten. Utvecklingen har också medfört att den faktiska fördelningen av förvaltningsbehörighet har kommit att avvika från det som föreskrivs i 30 § 8 punkten. I praktiken sköter Säkerhets- och kemikalieverket de uppgifter för gifter som avses i den nuvarande 30 § 8 punkten. I fråga om växtskyddsmedlen har landskapets förvaltningsbehörighet för gifter enligt 30 § 8 punkten formellt återförts till riksmyndigheterna genom republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa förvaltningsuppgifter som rör växtskyddsmedel (628/2012).

Av dessa orsaker behöver fördelningen av förvaltningsuppgifter definieras och fastställas i överenskommelseförordning samtidigt som hänvisningen till uppgifterna om framställning och användning av gifter stryks från 30 § 8 punkten. I kapitel 4 redogörs närmare för förslaget och dess konsekvenser.

2.6 Beaktandet av landskapet Åland i statsrådets lagberedning

Frågan om beaktandet av landskapet Ålands ställning i lagberedningen vid statsrådet har under beredningen av propositionen återkommande lyfts upp. Förtroendet vid landskapets myndigheter för statsrådets lagberedning har försvagats till denna del under Covid 19-pandemin och på grund av brister i tillgången på lag- eller förordningsförslag på svenska. Huvudprincipen bör vara att landskapsregeringen hörs över lagförslag som är av särskild betydelse för landskapet vid en tidpunkt som föregår givandet av regeringens proposition till riksdagen. I statsrådets många anvisningar för beredningen av lagförslag poängteras det att man redan i det förberedande eller inledande beredningsskedet ska uppmärksamma också effekterna av förslagen på självstyrelselagen eller på Åland.

Ministeriernas lagberedning med effekter på Åland eller självstyrelselagen omfattas för närvarande av statsrådets Ålandsstrategi (statsrådets principbeslut av den 2 juni 2022), justitieministeriets Ålandsanvisningar 8/2012 och övriga anvisningar för lagberedningen vid statsrådet. Syftet är att i nuläget främja koordineringen av Ålandsfrågor vid statsrådet genom att öka kunskapen om Ålands ställning och självstyrelselagen hos statsförvaltningen.

Vid justitieministeriet finns det ett nätverk för ministeriernas Ålandskontaktpersoner som i syfte att koordinera Ålandsfrågor inom statsrådet sammanträder fyra gånger per år. Vid ministerierna har grundats allt flera formella kontaktgrupper med representanter också för Ålands landskapsregering. Samarbetet upprätthålls även på vissa sektorer genom arbetsgrupper eller regelbundna informella möten. Ålands ställning beaktas även i den interna utbildning vid statsrådet som kontinuerligt ordnas för lagberedarna och i lagberedningsanvisningarna samt genom att landskapsregeringen hörs över lagförslag som är av särskild betydelse för Åland.

Samarbetet och hörandet avser rikslagstiftning som helt eller delvis kan bedömas träda i kraft på Åland och som är av särskild betydelse för landskapet. Beredarna instrueras att överväga effekterna av lag- eller förordningsförslag också för Ålands del och på självstyrelselagen redan i det förberedande och inledande lagberedningsskedet samt att stå i tät kontakt med landskapsregeringens tjänstemän under den beredning som föregår remisskedet. Förutom behörighetsfördelningen mellan landskapet och riket bör det bedömas om det behövs särbestämmelser för Åland eller om konsekvenserna på Åland avviker från motsvarade effekter i riket. Också frågan om exempelvis lagförslaget är av särskild betydelse för Åland, kan man genomgå tillsammans. Sistnämnda bedömning har i sin tur betydelse för bedömningen av om tröskeln för att höra landskapsregeringen över lagförslaget överskrids eller inte. De ovan nämnda rutinerna för att stärka interaktionen, behöver ständigt följas upp genom utbildning och andra åtgärder och integreras i beredningen.

Den nuvarande målsättningen med att ge information och att vid behov samråda är att främja att frågor som ansluter till tolkningen av självstyrelselagen, utreds i tillräckligt god tid och att eventuella missförstånd i ett tidigt skede kan undvikas i lagberedningen.

Med beaktande av självstyrelselagens hierarkiska nivå som en lag av grundlagsnatur och Ålands ställning, är det skäl att i självstyrelselagen också föreskriva om informationsutbytet och samråd mellan statsrådet och landskapet och vice versa för lagförslag som har en särskild betydelse för landskapet eller riket. Det ska även beaktas att landskapsregeringen ska höras över förordningsförslag som gäller enbart landskapet eller som är av särskild betydelse för detta. I kapitel 4 redogörs närmare för förslaget och dess konsekvenser.

3 Propositionens målsättningar

Propositionens huvudsakliga målsättning är tillräcklig och tydlig reglering om myndighetsbefogenheter i självstyrelselagen och annan lagstiftning för de riksmyndigheter landskapsmyndigheterna sköter inom hälso- och sjukvården.

Syftet är att få regleringen om myndighetsbefogenheter att överensstämma med den verkliga uppgiftsfördelningen mellan landskapet och riket inom hälso- och sjukvården. Rättsstatsprincipen förutsätter tydliga myndighetsbefogenheter. Detta gäller särskilt bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt vissa uppgifter inom hälso- och sjukvården.

Målsättningen är också att göra en översyn av fördelningen av förvaltningsbehörighet av ”gifter”, sådana de framgår av nuvarande 30 § 8 punkten i självstyrelselagen.

En annan central målsättning är att uppnå en ändamålsenlig fördelning av lagstiftningsbehörighet för administrativa ingrepp i den personliga friheten. Det föreslås att sådana administrativa ingrepp, som hänför sig till rättsområden inom landskapet lagstiftningsbehörighet, överförs från rikets behörighet till landskapets.

Målsättningen är också att modernisera bestämmelserna i självstyrelselagen om hörande av Ålands landskapsregering om sådan lagstiftning som är av särskild betydelse för landskapet. I propositionen föreslås det att nuvarande bestämmelse om hörande av landskapet över förslag till rikslagar som är av särskild betydelse för detta, upphävs och ersätts med en ny tidsenlig bestämmelse (28 a §). Målsättningen är ett gott samspel mellan statsrådet och landskapsregeringen i lagberedningen. Den föreslagna bestämmelsen beaktar den inbördes informationen och behövtligt samråd mellan parterna samt hörande som en del av god förvaltning.

4 Förslaget och dess konsekvenser

4.1 De viktigaste förslagen

Överföring av lagstiftningsbehörigheten för administrativa ingrepp i den personliga friheten

Det föreslås att fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan landskapet och riket ändras gällande administrativa ingrepp i den personliga friheten. Enligt 27 § 24 punkten i den gällande självstyrelselagen hör administrativa ingrepp i den personliga friheten till rikets lagstiftningsbehörighet. Enligt förslaget ska det höra till landskapets lagstiftningsbehörighet att i lag föreskriva om de administrativa ingreppen i den personliga friheten inom de rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Avsikten med förslaget är att uppnå en mera rationell fördelning av lagstiftningsbehörighet inom vården på Åland. Genom behörighetsöverföringen ska i landskapslag också föreskrivas om sådana förvaltningsbeslut som avser vård oberoende av personens vilja och motsvarande ingrepp i den personliga friheten under vården. Enligt förslaget övergångsbestämmelse ska riksbestämmelserna om de administrativa ingreppen tillämpas i landskapet till dess de upphävs genom landskapslag. Administrativa ingrepp i den personliga friheten inom rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet påverkas inte av förslaget.

Förtydligande av myndighetsbefogenheter för landskapsmyndigheterna för vissa riksuppgifter

Förvaltningsreformerna i riket och landskapet inom vårdsektorn har medfört ett behov av tillräckliga och tydliga myndighetsbefogenheter för självstyrelsemyndigheternas skötsel av uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet. Regleringen behöver vara heltäckande så att myndigheternas befogenheter är tydliga och utan luckor.

På grund av välfärdsområdesreformen blev 30 § 9 punkten i självstyrelselagen i fråga om ärenden som gäller smittsamma sjukdomar hos människor i landskapet Åland rättsligt oklar (GrUU 72/2022 rd, stycke 5). I självstyrelselagen har också saknats bestämmelser om självstyrelsemyndigheternas skötsel av övriga riksuppgifter inom hälso- och sjukvården på Åland. Därför föreslås att 30 § 9 punkten ändras och att det fogas en ny 30 § 24 punkt till självstyrelselagen. I berörda bestämmelser föreslås det på ett nytt sätt föreskrivet om ansvarsfördelningen på Åland för riksuppgifterna. Den närmare förvaltningsbehörigheten föreslås framgå i överenskommelseförfordningar som utformas enligt den faktiska uppgiftsfördelningen, sådan den utvecklats över tid mellan landskapet och riket.

Även befogenheterna hos landskapsmyndigheterna enligt 30 § 9 punkten i självstyrelselagen för skötseln av uppgifter enligt lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos husdjur föreslås ändrade. Den nuvarande förvaltningsbehörigheten för landskapet för husdjursmittskyddet föreslås bli uppdaterad att motsvara den verkliga ansvarsfördelningen mellan landskapets och rikets myndigheter. Ansvarsfördelningen föreslås grunda sig på närmare bestämmelser i överenskommelseförfordning i stället för enligt nuläget med enbart en allmän bestämmelse i självstyrelselagen.

Riksuppgifterna inom hälso- och sjukvården och veterinärvården sköts fortsättningsvis av landskapsregeringen eller av myndigheter som anges i landskapslag. I praktiken skulle de centrala aktörerna för den egentliga bekämpningen av smittsamma sjukdomar fortsättningsvis vara Ålands hälso- och sjukvård och Ålands hälso- och miljöskyddsmyndighet, vilka anges i landskapslag. De sköter i nuläget de riksuppgifter som i riket hör till välfärdsområdena och de kommunala veterinärerna.

Förslaget att i de ovan nämnda överenskommelseförfordningarna innefatta landskapets sådana riksuppgifter, som i riket sköts av lokalförvaltningen, utgör en avvikelser från tillämpningsområdet för överenskommelseförfordning. Enligt 32 § 1 mom. i självstyrelselagen kan genom förordning och med landskapsregeringens samtycke uppgifter som hör till riksförvaltningen för viss tid eller tills vidare överföras på en landskapsmyndighet eller uppgifter som hör till landskapsförvaltningen överföras på en riksmyndighet. De överenskommelseförfordningar som enligt lagförslaget ska utfärdas med stöd av 30 § 9 och 24 punkten i självstyrelselagen utgår från den nuvarande uppgiftsfördelningen, men avsikten är också att beakta hur den faktiska fördelningen av uppgifterna mellan myndigheterna har utvecklats.

Förfarandet vid uppsägning av överenskommelseförfordningar ändrades genom den gällande självstyrelselagens 32 § 2 mom. Om överenskommelsen sägs upp, ska förordningen ändras eller upphävas så snart som möjligt, dock senast inom ett år räknat från dagen för uppsägningen.

Ändras eller upphävs förordningen inte inom denna tid, ska överenskommelsen anses ha upphört att gälla ett år efter uppsägningen. Uppsägning av en överenskommelseförordning har skett en gång i modern tid på grund av lagstiftningsändringar.¹

Uppkommer det orsak att ändra de förordningar som avses i lagförslaget bör rikets och landskapets myndigheter samarbeta för en gångbar lösning. Det bör finnas en kontinuitet i skötseln av de riksavgifter som gäller smittskyddet och övriga riksavgifter inom hälso- och sjukvården. Uppgifterna kan direkt anknytas till de grundläggande fri- och rättigheterna enligt 7 § i grundlagen om rätten till liv, personlig frihet och integritet. Enligt 22 § i grundlagen ska det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Lagförslaget 30 § 9 och 24 punkt utgår ifrån behovet att bevara den nuvarande kontinuiteten för de uppgifter som gäller smittskydd och andra riksavgifter för Ålands hälso- och sjukvård. Enligt de föreslagna lydelseerna till bestämmelserna avses den närmare uppgiftsfördelningen på Åland framgå i överenskommelseförordning. Samma handlingsalternativ föreslås för riksavgifterna inom veterinärvården. För förhindrande av till människor överförbara husdjursjukdomar, behöver smittskyddet också till den delen fungera utan avbrott.

Tillämpningen av de nu föreslagna bestämmelserna avses följas upp och kan bli föremål för omvärdering i anslutning till reformen för en ny Ålands självstyrelselag.

Ändring av förvaltningsbehörigheten för kemikalier

Fördelningen av lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet vad gäller kemikalier har inte beaktat de omfattande förändringar som skett inom detta område. Bestämmelserna utgår från begreppet gifter som numera varken används i rikslagstiftningen eller EU-lagstiftningen. Detta har också medfört svårigheter vid en fördelning av förvaltningsansvaret mellan landskapets och rikets myndigheter. Det föreslås att hänvisningen till uppgifterna om framställning och användning av gifter stryks från 30 § 8 punkten. Överenskommelseförordning avses ligga till grund för en mera ändamålsenlig fördelning av förvaltningsansvar.

Modernisering av hörandet i lagberedningen

Den nuvarande bestämmelsen i 28 § 2 mom. i självstyrelselagen anger att utlåtande ska inhämtas av landskapet över lagar som har särskild betydelse för landskapet. Bestämmelsen är otidsenlig. Den behöver uppdateras att ersättas med en bestämmelse som motsvarar nu gällande principer för en god lagberedning. Det föreslås att landskapsregeringen vid en tidpunkt som föregår givandet av regeringens proposition till riksdagen hörs över förslag till rikslag som är av särskild betydelse för landskapet (se även justitieministeriets anvisningar till lagberedarna vid statsrådet, publikation 8/2012). I statsrådets många anvisningar för beredningen av lagförslag poängteras det att man redan i det förberedande eller inledande beredningsskedet ska uppmärksamma också effekterna av förslagen på självstyrelselagen eller på Åland. Det föreslås föreskrivet om informationsutbytet och samrådet mellan statsrådet och landskapet och vice versa för lagförslag som har en särskild betydelse för landskapet eller riket. Motsvarande ska gälla vid beredningen av förordningsförslag. Det föreslås också i självstyrelselagen i förtydligande syfte beaktat att landskapsregeringen kan begära utlåtande av ministerierna.

¹ Behovet av ny lagstiftning i stället för skogsvårdsavgifter hade påtalats av EU-kommissionen, se republikens presidents förordning (föredragen 30.10.2015) om upphävande av republikens presidents förordning om fastställande, uppbörd och redovisning av skogsvårdsavgifter i landskapet Åland (1285/2015).

4.2 De huvudsakliga konsekvenserna

4.2.1 Konsekvenser för individen och behöriga myndigheter på Åland

Överföring av lagstiftningsbehörighet som gäller administrativa ingrepp i den personliga friheten

Enligt förslaget ska i landskapslag föreskrivas om de administrativa ingreppen i den personliga friheten inom de rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Befogenheterna och förvaltningsuppgifterna gällande administrativa ingrepp hör samman med landskapets nuvarande lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet inom vårdsektorn. De rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet påverkas inte av förslaget. Till exempel skulle de administrativa ingrepp i den personliga friheten som vidtas inom självstyrelseförvaltningen och som ansluter till smittsamma sjukdomar hos människor fortsättningsvis vidtas med stöd av rikslagstiftningen.

I dagsläget tillämpas rikslagstiftningen, bland annat rikets barnskyddslag och mentalvårdslag, när det blir aktuellt med administrativa ingrepp i den personliga friheten inom landskaps- och kommunalförvaltningen på Åland. Gällande rikslagstiftning syftar till att förebygga behovet av att tillgripa administrativa ingrepp i den personliga friheten, t.ex. genom psykiatrisk sjukhusvård oberoende av patientens vilja eller omhändertagandet av ett barn. Det är främst fråga om fattandet av förvaltningsbeslut och vissa inskränkningar av individens självbestämmanderätt under själva vården. Självbestämmanderätten är en ledande princip inom vården och vården ska utföras i samförstånd med individen. De åtgärder som syftar till undvikandet av att det vidtas administrativa ingrepp i den personliga friheten sker med stöd av landskapslagstiftning medan rikslagstiftningen tillämpas i det skede då ett administrativt ingrepp i den personliga friheten är nödvändigt. Ur individens perspektiv är det till fördel om såväl lagstiftningen och förvaltningen är samordnad på ett så sammanhängande och rationellt sätt som möjligt.

Överföringen av lagstiftningsbehörigheten gällande administrativa ingrepp i den personliga friheten till landskapet påverkar inte de enskilda individernas rättsliga ställning. Utrymmet för skillnader i reglering är inte stort med beaktandet av grundlagen samt internationella människorättsavtal.

Förslaget om att överföra lagstiftningsbehörighet gällande de administrativa ingreppen i den personliga friheten till landskapet innebär att Ålands lagting föreskriver i landskapslag om de olika skeden som i sista hand leder till att det antas ett beslut som innebär en begränsning av den personliga friheten. Om någons grundläggande fri- och rättigheter behöver begränsas och personen är på institution, måste bestämmelserna om begränsningar ingå i lag och de bör kunna rättfärdigas särskilt i vart och ett fall och för varje grundläggande fri- och rättighet (GrUU 5/2006 rd och GrUU 34/2001 rd). Vid beredningen av landskapslagstiftningen finns bättre förutsättningar än i dagsläget att integrera de administrativa ingreppen i landskapslagstiftningen och att anpassa regelverket till vårdorganisationen och vårdprocessen på Åland. Vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar enligt 19 § i självstyrelselagen prövas att lagstiftningen uppfyller de konstitutionella krav som ställs på lagstiftningen.

Inom vårdsektorn utövar man till största delen faktisk förvaltningsverksamhet och det fattas inte beslut i vilka ändring kan sökas genom besvär. Administrativa ingrepp i den personliga friheten är ett undantag, t.ex. psykiatriska vårdbeslut är till sin karaktär ett förvaltningsbeslut som kan medföra att patienten berövas sin frihet.

Rätten att få lagligheten i frihetsberövandet prövad av en oberoende domstol är säkrad både på grundlags- och människorättsnivå. Enligt grundlagens 21 § 1 mom. har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Av artikel 5.4 i Europeiska människorättskonventionen följer att var och en som är berövad friheten ska ha rätt att begära att domstol snabbt prövar lagligheten av frihetsberövandet och beslutar att frige honom, om frihetsberövandet inte är lagligt. Förvaltningsrättskipningen hör till rikets lagstiftningsbehörighet och enskilda har rätt att överklaga beslut om bl.a. vård oberoende av personens vilja och omhändertagande av barn i enlighet med rikslagstiftningen. Ålands förvaltningsdomstol tar i första instans ställning till sådana överklaganden gällande beslut om administrativa ingrepp i den personliga friheten inom landskaps- och kommunalförvaltningen på Åland.

I lagförslaget ikraftträdelsebestämmelse ingår en övergångsbestämmelse för de administrativa ingreppen i den administrativa friheten. Den innebär att rikslagstiftningen på området gäller på Åland tills denna genom landskapslag ersätts med nya bestämmelser i landskapslagstiftningen. Förslaget om att överföra lagstiftningsbehörighet får inte omedelbara konsekvenser för de tjänstemän och myndigheter inom landskaps- och kommunalförvaltningen som i dagsläget ansvarar för de administrativa ingreppen i den personliga friheten. Dessa tjänstemän ansvarar redan för förvaltningsutövningen gällande de administrativa ingreppen med stöd av rikslagstiftningen. Förslaget innebär att dessa ingrepp i framtiden sköts och beslut fattas med stöd av landskapslagstiftningen.

Enligt 3 § 4 punkten i lagen om fördelningen av uppgifter mellan justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman (330/2022) hör anstalter i vilka någon har intagits mot sin vilja samt andra åtgärder som begränsar personens självbestämmanderätt till justitieombudsmannens ansvarsområde.

Tydliga befogenheter för skötseln av riksutgifter inom den åländska vården

Den rikslagstiftning som ligger till grund för bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos människor och utförandet av övriga riksutgifter inom hälso- och sjukvården på Åland är betydelsefull för enskilda. Rikslagstiftningen innehåller ett flertal bestämmelser som ger myndigheterna rätt att ingripa i enskildas grundläggande fri- och rättigheter. Befogenheterna innebär bland annat inskränkning i skyddet för den personliga friheten och integriteten enligt 7 § 1 mom. i grundlagen samt skyddet för privatlivet enligt 10 § i grundlagen, till den del dessa rättigheter anses garantera personens självbestämmanderätt. Karaktären hos de befogenheter som ska finnas också för myndigheterna på Åland är därmed ägnad att framhäva kravet på tydlighet i bestämmelserna om behöriga myndigheter. Genom förslaget ska både enskilda och myndigheter få klarhet i vilka befogenheter myndigheterna på Åland har.

Genom lagförslaget införs grundläggande bestämmelser i självstyrelselagen om landskapets förvaltningsbehörighet för smittskyddet av människor och husdjur. Landskapets nuvarande befogenheter uppdateras som en följd av välfärdsområdesreformen i lydelsen till paragrafen. De närmare bestämmelserna om fördelningen av uppgifterna mellan landskapet och riket framgår i överenskommelseförordning. Motsvarande förändring föreslås för landskapets och rikets skötsel av riksutgifterna inom hälso- och sjukvården.

Konsekvenserna av de föreslagna bestämmelserna är att den närmare fördelningen av riksutgifter sker genom överenskommelseförordningar. Den materiella omfattningen av landskapets uppgifter blir därmed beroende av innehållet i förordningarna. I nuläget framgår landskapets

befogenheter delvis av uttryckliga men knapphändiga bestämmelser i 30 § i självstyrelselagen. Genom förordningarna ska det föreskrivas om de riksuppgifter inom smittskyddet och hälso- och sjukvården som landskapsregeringen eller denna underlydande myndigheter i praktiken redan sköter på Åland.

Dessa lagtekniska lösningsförslag syftar till att åtgärda det som grundlagsutskottet uttalat sig om i GrUU 18/2022 rd och 72/2022 rd. Med hänsyn till kravet på tydlighet och avskaffandet av luckor i regleringen, finns det ett behov av mera detaljerade bestämmelser. Sådana lämpar sig mindre för självstyrelselagen, som är en lag på konstitutionell nivå.

Konsekvensen av att landskapets skötsel av riksuppgifterna grundar sig på överenskommelseförordning enligt förslagets 30 § 9 och 24 punkt, är att också kommunernas och välfärdsområdenas uppgifter i riket får ingå i de förordningar som behöver utarbetas. I ordalydelsen för 30 § 9 och 24 punkten i lagförslaget är det beaktat att de uppgifter som överenskommelseförordningarna kommer att avse, i riket enligt den rikslagstiftning som gäller på Åland, sköts av riksmyndigheter och lokalförvaltningen. Formuleringarna av 30 § 9 och 24 punkten möjliggör således att uppgifter i riket hos lokalförvaltningen, fortsättningsvis genom landskapslag kan föreskrivas att skötas av landskapsförvaltningen. I nuläget kan uppgifter hos kommunerna i riket enligt lydelsen för 30 § 9 punkten vara föremål för överföring till landskapsförvaltningen genom landskapslag, medan en hänvisning till uppgifter hos välfärdsområdena saknas i bestämmelsen..

Konsekvensen av förslaget är också att skötseln vid Ålands hälso- och sjukvård och de åländska kommunerna av nuvarande administrativa ingrepp i mentalvården och barnskyddet fortgår på Åland med stöd av ikraftträdelsebestämmelsen till lagförslaget, tills behövlig landskapslagstiftning trätt i kraft.

I en överenskommelseförordning anges alltid på paragrafnivån den lagstiftning som reglerar de förvaltningsuppgifter som avses bli överförda på självstyrelsen eller en riksmyndighet. I och med detta kan det lättare uppstå ett behov av att ändra en överenskommelseförordning enligt förslagets 30 § 9 och 24 punkt än för allmänt formulerade befogenheter för landskapet i självstyrelselagen.

Av en övergång till en exaktare reglering av berörda riksuppgifter i överenskommelseförordning följer å ena sida ett större behov av kontinuerligt samarbete mellan myndigheterna vid ändringar av berörd rikslagstiftning. Å andra sidan underlättas genom den exaktare regleringen tillämpningen på Åland av rikslagstiftningen.

Fördelningen och överföringen av de förvaltningsuppgifter som avses i 30 § 9 och 24 punkterna sker i enlighet med vad som föreskrivs om överenskommelseförordningar i självstyrelselagen. I dagsläget har utförandet av de berörda riksuppgifterna integrerats i landskapets förvaltningsorganisation och riket saknar en egen hälso- och sjukvårdsorganisation på Åland. Genom förslaget om att överenskommelseförordningar ska ligga till grund för utförandet av dessa riksuppgifter uppnås en större transparens och precision vad gäller fördelningen av förvaltnings- och kostnadsansvar mellan landskapet och riket. Den föreslagna övergången till överenskommelseförordningar förutsätter ett nära och ömsesidigt samarbete mellan landskapets och rikets myndigheter. Detta behov av samarbete mellan landskapets och rikets myndigheter understryks genom att förvaltningsuppgifterna rör enskildas hälsa och välbefinnande som åtnjuter ett skydd genom de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

Överenskommelseförordningarna möjliggör att myndigheternas befogenheter och behörighetsförhållanden kan definieras mera exakt än i dagsläget. Behovet av klara och exakta behörighets-

grunder följer av rättsstatsprincipen och dessa är en förutsättning för att enskildas grundläggande fri- och rättigheter och de mänskliga rättigheterna kan tillgodoses. Däremot ändrar de föreslagna 30 § 9 och 24 punkterna eller propositionen i övrigt inte förfarandet för överenskommelseförordningar enligt 32 § i självstyrelselagen, dvs. det som föreskrivs om utfärdande, ändring och upphävande gäller också de förordningar som punkterna hänvisar till. I fråga om de överenskommelseförordningar som föreslås i 30 § 9 och 24 punkten i lagförslaget är det, som det ovan konstaterats, nödvändigt att det allmänna, dvs. landskapets och rikets myndigheter, samarbetar så att det finns en behörig myndighet för skötseln av riksutgifterna.

En övergång till en förvaltningsmodell som baserar sig på överenskommelseförordningar förutsätter att det i samband med ändringar i den lagstiftning som fastställer förvaltningsuppgifterna bedöms om det finns ett anslutande behov av att göra ändringar eller preciseringar i de överenskommelseförordningar som avses bli utarbetade enligt 30 § 9 och 24 punkten i lagförslaget. I samband med beredningen av den underliggande lagstiftningen och de anslutande överenskommelseförordningarna ska också beaktas konsekvenserna för enskilda individer, särskilt deras grundläggande fri- och rättigheter och de mänskliga rättigheterna. Denna konsekvensbedömning är också en väsentlig del av det i 28 a § föreslagna ömsesidiga hörande och samråd vid beredning av landskaps- och rikslagstiftning som påverkar den andra parten i självstyrelsesystemet.

Ändring av förvaltningsbehörigheten för ”gifter”

Förslaget om att hänvisningen i 30 § 8 punkten i självstyrelselagen till uppgifterna om framställning och användning av gifter stryks, medför att landskapets förvaltningsbehörighet inte till denna del mera följer direkt av självstyrelselagen. Enligt den inledande satsen i 30 § i självstyrelselagen ankommer förvaltningen i angelägenheter som faller inom rikets lagstiftningsbehörighet i landskapet på riksmyndigheterna. Förslaget syftar emellertid till en mera ändamålsenlig fördelning av uppgifter mellan landskapet och riket genom överenskommelseförordning inom området för växtskydd, biocider och kemikalier. Landskapets förvaltningsuppgifter i fråga om växtskyddsmedel enligt 30 § 8 punkten har tidigare återförts till riket genom överenskommelseförordning (republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa förvaltningsuppgifter som rör växtskyddsmedel 628/2012). Överenskommelseförordning avses också ligga till grund för en mera ändamålsenlig fördelning mellan landskapet och riket av förvaltningsuppgifter inom kemikalieområdet. Detta område har varit föremål för omfattande förändringar sedan självstyrelselagen antogs. Förvaltningsuppgifterna sköts i många fall i riket av sakkunnig- och expertmyndigheter som det inte finns förutsättningar att upprätta på Åland.

Hörandet i lagberedningen

Bestämmelsen i 28 a § 1 mom. är ny. Förslaget om att informationsutbyte och samråd vid behov mellan ministerierna och landskapsregeringen föregår hörandet, bekräftar gängse praxis vid tolkningen av självstyrelselagen i anslutning till lagberedningen vid statsrådet. Förslaget har inte direkta konsekvenser för individen, men det syftar till att också konsekvenserna för enskilda klagas i ett tidigt skede av lagberedningen. I samband med beredning av rikslagstiftning har det betonats att bestämmelser om Åland bereds tillsammans med landskapet, att tolkningsfrågor i mån av möjlighet avgörs redan under lagberedningen och att det förs en diskussion i rätt tid mellan riket och landskapet om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av ändringarna. Det är inte ändamålsenligt att lagtekniska frågor som gäller Åland tas upp först när lagförslagen behandlas i riksdagen (GrUU 18/2022 rd, stycke 13).

Ministeriernas lagberedning med effekter på Åland eller självstyrelselagen omfattas av statsrådets Ålandsstrategi (statsrådets principbeslut den 2 juni 2022), justitieministeriets Ålandsanvisningar 8/2012 och övriga anvisningar för lagberedningen vid statsrådet. Syftet är att främja koordineringen av Ålandsfrågor vid statsrådet genom att öka kunskapen om Ålands ställning hos statsförvaltningen.

Samarbetet och hörandet avser rikslagar som helt eller delvis kan bedömas träda i kraft på Åland. Beredarna instrueras att överväga effekterna av sådana lagförslag för Ålands del och på självstyrelselagen redan i det förberedande och inledande lagberedningsskedet samt att stå i tät kontakt med landskapsregeringens tjänstemän under den beredning som föregår remisskedet. Förutom behörighetsfördelningen mellan landskapet och riket behöver det bedömas om det behövs särbestämmelser för Åland eller om konsekvenserna på Åland avviker från motsvarade effekter i riket. Bedömningen av om lagförslaget är av särskild betydelse för Åland bör ske i samråd med landskapsregeringen. Dessa samarbetsrutiner behöver ständigt följas upp och integreras i beredningen.

Målsättningen med att ge information och att vid behov samråda är att förhållandet till självstyrelselagen utreds i tillräckligt god tid. På detta sätt kan eventuella missförstånd undvikas i ett tidigt skede av lagberedningen. Förfarandet motsvarar gängse praxis och utgör inte nya uppgifter vid statsrådet eller landskapsregeringen.

Trots en ökning av översättningsresurserna är dessa ansträngda. En formalisering av samarbetet och samrådet enligt förslaget förutsätter liksom hittills tillräckliga lagberedningsresurser, tidtabeller och kunskaper i svenska vid ministerierna.

Förslaget i 28 a § 2 mom. ersätter nuvarande 28 § 2 mom. i självstyrelselagen om hörande av landskapet. Det nya momentet understryker nuläget i enlighet med god förvaltning. Hörandet av landskapsregeringen över en rikslag som helt eller delvis avses träda i kraft på Åland, ska ske före propositionen lämnas till riksdagen. Den gällande bestämmelsen är otidsenlig. Förslaget bekräftar gängse praxis och ingick i Ålandskommitténs slutbetänkande. Informationsutbyte och samråd vid behov i enskilda lagberedningsärenden sköts ofta genom sammanträffanden mellan berörda sakkunnigtjänstemän. Även andra former för samarbetet är möjliga.

I motsats till förarbetena till 28 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag, föreslås det att det i paragrafmotiveringarna till 28 a § 1 mom. exemplifieras vad som är lagförslag av särskild betydelse för Åland eller riket. Tröskeln för hörande är satt förhållandevis högt. Hörandet av landskapsregeringen föreslås även gälla beredningen av förordningar som uttryckligen avses gälla landskapet eller är av särskild betydelse för detta. Det är inte ändamålsenligt att sända alla lagförslag för utlåtande till landskapsregeringen eller ministerier. Givandet av information om anhängiga lagstiftningsprojekt bör och kan i många fall lämpligen skötas på annat sätt, exempelvis i kontaktgrupperna och den vägen sållas ut som angelägna.

Förslaget om att landskapsregeringen kan begära utlåtande av ministerier över lagförslag, bekräftar gängse praxis. Man eftersträvar ett öppet remissförfarande. Förslaget ingick i Ålandskommitténs slutbetänkande.

4.2.2 Ekonomiska konsekvenser

I propositionen ingår ett förslag om att överföra lagstiftningsbehörighet gällande administrativa ingrepp i den personliga friheten från riket till landskapet. Propositionen syftar också till ändringar i fördelningen av förvaltningsbehörighet mellan landskapet och riket. De föreslagna ändringarna rör kemikalieområdet, smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt olika

uppgifter inom hälso- och sjukvården. Med undantag för kemikalieområdet avser de föreslagna ändringarna uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet. Gemensamt för förslagen, som gäller utförandet av uppgifterna inom rikets lagstiftningsbehörighet, är att grundläggande bestämmelser i självstyrelselagen föreslås kompletterade med överenskommelseförordningar. Förordningarna avser klargöra den närmare fördelningen av förvaltningsbehörighet.

Den nuvarande självstyrelselagen trädde i kraft den 1 januari 1993. I 46-49 § självstyrelselagen ingår bestämmelser om avräkningen, avräkningsgrunden, ändring av avräkningsgrunden och förfarandet för ändring av denna samt om skatteavräkningen. Bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 2021 (lagar 98/2020 och 911/2020).

Klargörandet av de föreslagna ändringarnas ekonomiska konsekvenser försvåras av olika orsaker:

- Kostnaderna som följer av landskapets förvaltningsbehörighet enligt 30 § i självstyrelselagen, kommunernas utgifter för riksutgifterna inom socialvården eller landskapets utgifter sedan den 1 januari 1994 för andra riksutgifter inom hälso- och sjukvården än smittskyddet berördes inte under reformen av 7 kap. i självstyrelselagen om landskapet Ålands ekonomi (lag 98/2020). Frågeställningarna belyses inte heller i förarbetena till självstyrelselagen (RP 73/1990 rd).
- I 48 § i självstyrelselagen om ändring av avräkningsgrunden har inte uttryckligen beaktats en sådan ändring i fördelningen av lagstiftningsbehörighet som sker med stöd av självstyrelselagens 69 § om ändring av självstyrelselagen. De ekonomiska konsekvenserna av förslaget om att delvis överföra lagstiftningsbehörighet till landskapet för administrativa ingrepp i den personliga friheten, bör därmed klargöras i denna proposition.
- Delvis rör förslagen till ändringar sådana uppgifter vars skötsel vid självstyrelsemyndigheterna i dagsläget följer av särskilda bestämmelser i självstyrelselagen. Genom 30 § 8 och 9 punkterna har skötseln av uppgifter inom kemikalieområdet samt smittskyddet för människor och husdjur överförts på landskapsmyndigheter. Landskapsmyndigheternas skötsel av övriga riksutgifter inom hälso- och sjukvården är för närvarande varken föremål för bestämmelser i självstyrelselagen eller överenskommelseförordning. Dessa uppgifter sköttes inledningsvis på kommunal nivå för att senare överföras till landskapet genom en omorganisering av hälso- och sjukvården på Åland. Den rikslagstiftning som ligger till grund för skötseln av riksutgifter har genomgått omfattande förändringar och de ekonomiska konsekvenserna har inte följts upp. Genom propositionen skulle den närmare fördelningen av förvaltningsbehörigheten inom samtliga områden anges i överenskommelseförordning.

I självstyrelselagens förarbeten anges att det är brukligt att i överenskommelseförordning införa en bestämmelse om kostnader som härrör från de uppgifter som är föremål för den överlåttande myndighetens kostnadsansvar. Genom detta förfarande har man i ärenden som gäller överenskommelseförordningar undgått behovet att se över förutsättningarna för ändring av avräkningsgrunden (RP 320/2018 rd, s. 15). Avsikten är att de föreslagna överenskommelseförordningarna ska återspegla den faktiska fördelningen av förvaltningsbehörighet mellan myndighet i riket och landskapet. Innehållet i dessa överenskommelseförordningar ska utgå från lagstiftningen inom det berörda området och hur där angivna förvaltningsuppgifter kan fördelas på ett ändamålsenligt sätt. Därför är det inte ännu slutligt klarlagt hur förvaltningsbehörigheten fördelas inom de olika områdena.

Ålandsdelegationen har tidigare i samband med inrättandet av välfärdsområden samt den anslutande reformen av social- och hälsovården i riket och beaktandet av reformen i lagen om smittsamma sjukdomar (ändringslag 1149/2022) gett utlåtanden som berört finansieringen av kommunala riksuppgifter.^{2 3 4} Delegationen har också under 2000-talet gett utlåtanden om förslag till överenskommelseförordningar och ersättningsbestämmelser som ingått i dessa.^{5 6 7}

I detta skede av beredningen saknas enighet om de principiella utgångspunkterna för bedömningen av lagförslagets ekonomiska konsekvenser, bl.a. om tillämpligheten av Ålandsdelegationens utlåtanden. Eftersom beredningen av de överenskommelseförordningar som anknyter till propositionen fortgår, saknas det för närvarande förutsättningar att som en helhet bedöma de ekonomiska konsekvenserna av propositionen. Arbetsgruppen har därför inte kunnat slutföra sin bedömning och utredning av de ekonomiska konsekvenserna av lagförslaget. Betänkandet avses sändas på remiss och det kan förväntas att det sker gemensamma överläggningar på politisk nivå av lagförslagets ekonomiska konsekvenser. De ekonomiska konsekvenserna av propositionen och de anslutande överenskommelseförordningarna ska vara klarlagda inför det slutliga överlämnandet av propositionen till riksdagen och lagtinget.

Hörandet under lagberedningen

Förslaget till en delvis ny bestämmelse i 28 a § i självstyrelselagen om bl.a. information, samråd och hörande av landskapsregeringen i lagberedningen, motsvarar nuvarande uppgifter hos ministerierna i beredningen av lagstiftning som har särskild betydelse för landskapet. Motsvarande gäller för lagberedningen vid landskapsregeringen. Förslaget medför således inga nya kostnader för staten eller landskapet.

5 Alternativa handlingsvägar

5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser

I det följande redogörs för tänkbara andra handlingsalternativ än de som föreslås i propositionen för att möjliggöra tillräckliga och tydliga myndighetsbefogenheter för de riksuppgifter självstyrelsemyndigheterna sköter inom hälso- och sjukvården på Åland.

Administrativa ingrepp i den personliga friheten

Enligt 27 § 30 punkten hör administrativa ingrepp i den personliga friheten till rikets lagstiftningsbehörighet. Vill man bibehålla denna ordning är utgångspunkten fortsättningsvis den att

² https://www.ambetsverket.ax/sites/www.ambetsverket.ax/files/ad_arenden/d_10_21_05_1_18.21_kommunernas_uppgifter.pdf

³ https://www.ambetsverket.ax/sites/www.ambetsverket.ax/files/ad_arenden/d_10_21_05_1_20.21_kompletterande_utlatande.pdf

⁴ https://www.ambetsverket.ax/sites/www.ambetsverket.ax/files/ad_arenden/d_10_22_05_7_45.22_utl_smittsamma.pdf

⁵ https://www.ambetsverket.ax/sites/www.ambetsverket.ax/files/ad_arenden/171208_utl_jm_om_polisforvaltningen.pdf

⁶ https://www.ambetsverket.ax/sites/www.ambetsverket.ax/files/ad_arenden/d_10_11_05_6_5211_smittosamma.pdf

⁷ https://www.ambetsverket.ax/sites/www.ambetsverket.ax/files/ad_arenden/d_10_12_05_4_2612_vaxtskyddsmedel.pdf

bestämmelser om administrativa ingrepp i den personliga friheten som ingår i lagar antagna av riksdagen ska tillämpas även i samband med skötseln av samtliga förvaltningsuppgifter inom landskapets lagstiftningsbehörighet enligt 18 §. Eftersom det alltid kommer att finnas ett behov av administrativa ingrepp i den personliga friheten inom hälso- och sjukvården behöver bestämmelser om dessa ingrepp i rikets lagar även i framtiden tillämpas av självstyrelsemyndigheter ansvariga för hälso- och sjukvården på Åland. På motsvarande sätt tillämpar de kommunala myndigheterna på Åland som ansvarar för uppgifter inom socialvården fortsättningsvis rikslagstiftningen om administrativa ingrepp i den personliga friheten på detta område.

Ett handlingsalternativ som baserar sig på dagsläget utgör även i fortsättningen ett avsteg från hur ansvaret för skötseln av förvaltningsuppgifter huvudsakligen har ordnats mellan landskapet och riket i självstyrelsesystemet. Förvaltningsbehörigheten följer i princip lagstiftningsbehörigheten. Detta gäller ifall annat inte anges i självstyrelselagen eller avvikelser har gjorts genom en överenskommelseförordning. Utgångspunkten i självstyrelsesystemet är vidare att lagar antagna inom rikets lagstiftningsbehörighet inte riktar sig direkt till självstyrelsemyndigheter. Om lagstiftningsbehörighet gällande administrativa ingrepp inte överförs till landskapet förutsätter uppnåendet av en tydligare och heltäckande reglering ytterligare åtgärder, genom klargörande bestämmelser till exempel i självstyrelselagen eller överenskommelseförordning. Detta kunde i sig vara ett sätt att få de åländska myndigheternas befogenheter att utföra administrativa ingrepp i den personliga friheten att uttryckligen framgå ur lagstiftningen. Det som idag gör rättsläget svårt att överblicka är att det ingår bestämmelser om administrativa ingrepp i den personliga friheten i olika lagar i riket som gäller på områden som till övriga delar faller inom landskapets lagstiftningsbehörighet och sålunda regleras i landskapslagar.

De administrativa ingreppen i den personliga friheten är en typ av administrativa tvångsmedel, vilka redan i dagsläget hör till landskapets lagstiftningsbehörighet enligt 18 § 26 punkten i självstyrelselagen. Om lagstiftningsbehörighet gällande administrativa ingrepp inte överförs på föreslaget sätt förblir lagstiftningsbehörigheten fortsättningsvis fördelad på ett, i förhållande till andra administrativa tvångsmedel, avvikande sätt. Det vore inte heller möjligt för lagtinget att i landskapslag införa för ändamålet lämpliga bestämmelser om administrativa ingrepp i den personliga friheten, i de fall då rikets bestämmelser av någon orsak inte utan svårighet kan tillämpas på de förhållanden eller i den myndighetsstruktur som gäller på Åland. I likhet med dagsläget kunde lagstiftningens transparens och samordning i viss mån förbättras med stöd av självstyrelselagens 19 § 3 mom. så att det i landskapslag upptas bestämmelser av rikslagstiftningsnatur om administrativa ingrepp i den personliga friheten som i sak överensstämmer med motsvarande rikslagstiftning. Sådana bestämmelser medför inte ändring i fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet. Parallell lagstiftning är emellertid behäftad med svagheter bland annat då ändringar sker i rikslagstiftningen.

Ett lagtekniskt enkelt handlingsalternativ vore en total överföring till landskapet av lagstiftningsbehörigheten gällande de administrativa ingreppen i den personliga friheten. Detta går längre än vad som är ändamålsenligt och ger upphov till sådana konsekvenser som propositionen syftar till att åtgärda. Om lagstiftningsbehörigheten gällande de administrativa ingreppen överfördes i sin helhet, kunde Ålands lagting också föreskriva i landskapslag om administrativa ingrepp i den personliga friheten på Åland inom rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Detta innebar att riksmyndigheterna, som i övrigt tillämpar rikslagstiftning, förutsätts tillämpa landskapslagstiftning då dessa behöver vidta administrativa ingrepp i den personliga friheten på Åland. Detta handlingsalternativ medför sådana negativa konsekvenser som står i strid med propositionens målsättningar.

Fördelningen av förvaltningsbehörighet gällande smittskydd samt hälso- och sjukvård

I propositionen ingår också andra förslag som syftar till tillräckliga och tydliga myndighetsbefogenheter för de riksavgifter självstyrelsemyndigheterna sköter inom hälso- och sjukvården på Åland. När det gäller förslagen till ändring av 30 § 9 punkten och en ny 30 § 24 punkt har det inte varit aktuellt att bedöma behovet av en överföring av lagstiftningsbehörighet. Lagstiftningsbehörigheten gällande smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur skulle kvarstå hos riket. På motsvarande sätt skulle riket fortsättningsvis inneha lagstiftningsbehörigheten inom enskilda rättsområden där en självstyrelsemyndighet ansvarar för hälso- och sjukvården på Åland. Till denna del innehåller propositionen enbart förslag som berör fördelningen av förvaltningsbehörigheten och hur förvaltningsavgifter överförs mellan landskapet och riket. Avsikten har också varit att klargöra uppgiftsfördelningen mellan landskapets och rikets myndigheter eftersom det faktiska och det formella myndighetsansvaret har i viss mån kommit att avvika från varandra.

När det gäller handlingsalternativen för att reglera och klargöra hur förvaltningsbehörigheten gällande smittskydd samt hälso- och sjukvård är fördelad mellan riket och landskapet, står flera alternativa lagtekniska alternativ till buds. Valet är främst beroende av vad man anser vara det mest ändamålsenliga sättet att uppnå klarhet på de områden som ska regleras. Valet av formen för regleringen, lag eller överenskommelseförordning, inverkar på var men inte på hur gränsen mellan rikets och landskapets förvaltningsbefogenhet dras. Frågor om stabilitet och flexibilitet i regleringen är centrala vid val av formen för reglering.

Landskapets riksavgifter anges uttryckligen i 30 § i självstyrelselagen

Ett tänkbart alternativ för regleringen är att överföringen av riksavgifterna på självstyrelsemyndigheterna endast eller huvudsakligen bygger på 30 § 9 punkten och en ny 30 § 24 punkt. I bestämmelserna skulle uttryckligen föreskrivas om de riksavgifter inom smittskyddet för människor och husdjur och hälso- och sjukvården som landskapsregeringen eller myndigheter som lyder under denna, i praktiken sköter på Åland. Alternativet utgår ifrån att landskapets förvaltningsbehörighet för smittskyddet för människor och husdjur formuleras i 30 § 9 punkten så att bestämmelsen motsvarar de förvaltningsavgifter som landskapet sköter i dagsläget. På motsvarande sätt följer självstyrelsemyndigheternas riksavgifter och befogenheter inom hälso- och sjukvården av en ny 30 § 24 punkt i självstyrelselagen. Också sistnämnda bestämmelse formulerades så att bestämmelsen omfattar alla de riksavgifter som hälso- och sjukvården på Åland redan sköter som en integrerad del av vården.

Fördelen med detta handlingsalternativ är att gränsen för landskapets förvaltningsbefogenheter framgår på ett enkelt sätt av självstyrelselagen. Däremot är det tveksamt om alternativet kunde ligga till grund för sådana tillräckliga och tydliga myndighetsbefogenheter som eftersträvas med propositionen. Bestämmelserna i självstyrelselagen behöver enligt alternativet innefatta alla de uppgifter i riket som ska överföras inom smittskyddet samt hälso- och sjukvården, eller alternativt, alla de uppgifter som avses kvarstå hos riket. Av nödvändighet måste bestämmelserna vara övergripande. En tydlighet och förutsebarhet är särskilt befogad i samband med bestämmelser som har kopplingar till de grundläggande fri- och rättigheterna. Om självstyrelselagens bestämmelser utformas på ett mera detaljerat sätt uppstår samtidigt ett större behov av framtida ändring av självstyrelselagen, särskilt med anledning av ändringar i den ordinarie lagstiftningen. Om inte sådana ändringar i självstyrelselagen görs, kan det uppstå luckor i myndighetsansvaret på Åland som propositionen syftar till att förhindra. Principiellt har grundlagsutskottet invänt mot ändringar av självstyrelselagen som enbart ses som en biprodukt av ett behov av att stifta en ordinarie rikslag (GrUB 12/2018 rd, s. 3).

Detta handlingsalternativ innebär också en viss risk för att man inte kan förutse vilka nya riks-
uppgifter landskapets myndigheter kan komma att påföras. Gränsdragningen blev ofta beroende
av tolkningen av berörda bestämmelser i paragrafen. Bestämmelserna kan med svårighet for-
muleras så att de beaktar alla i framtiden uppkommande regleringar. En sådan lösning ter sig
inte i ett längre tidsperspektiv som transparent. Vid beredningen av rikslagstiftning bör det alltid
utredas vilka konsekvenser den får i förhållande till självstyrelselagen, förhållandena på Åland
och tillämpningen av den på Åland. Eftersom överföringen av förvaltningsbehörigheten till
landskapet baserade sig på bestämmelser i självstyrelselagen, vore det också centralt att själv-
styrelsemyndigheterna involveras i beredningen. För efterlevnaden av rikslagstiftningen på
Åland till den del landskapet sköter smittskyddsuppgifter och andra riks- och landskaps-
uppgifter inom hälso- och sjukvården är det givetvis nödvändigt med ett kontinuerligt samarbete mellan riks- och
landskapsmyndigheterna. Detta är emellertid fallet oavsett vilken lagstiftningsteknik som an-
vänds för att reglera befogenheterna hos myndigheterna på Åland.

En gränsdragning av nödvändiga myndighetsbefogenheter uteslutande i självstyrelselagen ut-
gjorde en fortsättning på den lösning som gällande 30 § 9 punkt bygger på. Samtidigt utvidgades
den till att också gälla övriga riks- och landskapsuppgifter inom hälso- och sjukvården på Åland. En sådan
lagteknisk lösning är mera ändamålsenlig om det rör sig om begränsade förvaltningsuppgifter,
som lättare kan definieras. Självstyrelselagens 30 § har ändrats flera gånger med anledning av
förvaltningsreformer som har medfört att enskilda punkter har blivit missvisande. Valfärdsre-
formen innebar ett motsvarande ändringsbehov gällande 30 § 9 punkten, eftersom punkten inte
beaktar valfärdsområdena. Detta handlingsalternativ förutsätter också att sådana framtida änd-
ringar i fördelningen av förvaltningsbehörighet måste ske i grundlagstiftningsordning och med
lagtingets bifall. Lagstiftningsordningen för självstyrelselagen framstår som en alltför kompli-
cerad och långsam ordning för justeringar i förvaltningsbehörigheten mellan landskapet och
riket.

Myndighetsbefogenheterna stöder sig enbart på 32 § i självstyrelselagen

Ett annat handlingsalternativ vore att upphäva 30 § 9 punkten i självstyrelselagen om bekämp-
ning av smittosamma sjukdomar hos människor och husdjur. Alternativet förutsätter inga sär-
skilda bestämmelser i självstyrelselagen om de riks- och landskapsuppgifter som självstyrelsemyndigheter ut-
för inom hälso- och sjukvården på Åland. I stället grundar sig landskapets skötsel av dessa riks-
uppgifter på överenskommelseförordningar som antas och utfärdas enligt 32 § i självstyrelselagen.
Detta handlingsalternativ innebär att det i överenskommelseförordningar införs tillräckliga
och tydliga bestämmelser om vilka riks- och landskapsuppgifter självstyrelsemyndigheterna ska sköta. En så-
dan mera detaljerad reglering i överenskommelseförordning utformades med beaktande av in-
nehållet i rikslagstiftningen om smittosamma sjukdomar hos människor och husdjur samt den
rikslagstiftning som ligger till grund för självstyrelsemyndigheternas utförande av riks-
uppgifter inom hälso- och sjukvården.

Utmärkande för överenskommelseförordning är att det vore relativt lätt och snabbt att anpassa
gränsdragningen bland annat till lagstiftningen på området, som ständigt undergår förändringar.
Överenskommelseförordningarna förväntas på ett klart och tydligt sätt närmare föreskriva om
samtliga uppgifter och befogenheter av rikslagstiftningsnatur som landskapsförvaltningen har.
Därmed fanns bättre förutsättningar att uppnå propositionens målsättning om tillräckliga och
tydliga myndighetsbefogenheter för de riks- och landskapsuppgifter självstyrelsemyndigheterna sköter inom
hälso- och sjukvården på Åland. Detta handlingsalternativ förutsätter att de berörda överens-
kommelseförordningarna beaktas i beredningen av ändringar i den rikslagstiftning som faststäl-
ler de uppgifter vars skötsel överförs till självstyrelsemyndigheterna. Även förändringar i land-
skapslagstiftningen eller förvaltningsstrukturer på Åland kunde föranleda ett behov av ändringar
i överenskommelseförordningarna.

Överenskommelseförordningarna förutsätter därmed å ena sidan ett kontinuerligt samarbete mellan myndigheterna i lagberedningen. Ett sådant samarbete underlättar å andra sidan tillämpningen av rikslagstiftningen. Uttryckliga bestämmelser i självstyrelselagen för de nödvändiga myndighetsbefogenheterna har jämförelsevis andra nackdelar, som följer av behovet av transparens och lagstiftningsordningen för självstyrelselagen.

I dagsläget omfattar 32 § i självstyrelselagen inte överföringar av uppgifter som ankommer på lokalförvaltningen. Uppnåendet av propositionens målsättning om en heltäckande reglering genom överenskommelseförordning förutsatte en ändring av 32 §. Genom välfärdsreformen överfördes skötseln av uppgifter inom social- och hälsovården till välfärdsområdena. Det rör sig också om sådana riksuppgifter som enligt handlingsalternativet behöver ingå i en överenskommelseförordning som överför skötseln till självstyrelsemyndigheterna. Enligt 121 § 2 mom. i grundlagen ska bestämmelser om uppgifter som åläggs kommunerna utfärdas genom lag. Enligt 121 § 4 mom. ska om självstyrelse på större förvaltningsområden än kommuner bestämmas genom lag. I totalreformen av självstyrelselagen borde bedömas i vilken utsträckning överenskommelseförordningar kunde användas vid överföring av förvaltningsuppgifter som ankommer på lokalförvaltningen. Förslaget i denna proposition innebär enbart en mindre ändring i anslutning till de överenskommelseförordningar som det hänvisas till i förslaget till ändring av 30 § 9 punkten och den nya 30 § 24 punkten.

En överenskommelseförordning enligt 32 § i självstyrelselagen har en avtalsliknande karaktär och bygger på frivillighet hos de berörda myndigheterna i landskapet och i riket. En konsekvens av detta handlingsalternativ är att förvaltningsbehörigheten och de tillhörande befogenheterna för skötseln av förvaltningsuppgifterna baserar sig på ett frivilligt arrangemang som kan sägas upp av någondera parten. Det kan noteras att överenskommelseförordningar redan i viss mån tillämpas inom hälso- och sjukvården på Åland.⁸ Smittskyddsuppgifter var föremål för överföring enligt överenskommelseförordning före gällande självstyrelselag trädde i kraft. Handlingsalternativet förutsätter att de berörda myndigheterna i landskapet och riket i god tid samordnar och överenskommer om ändringar i överenskommelseförordningar, när ett sådant ändringsbehov uppstår. Detta är särskilt viktigt eftersom riket till stor del saknar egen förvaltningskapacitet inom hälso- och sjukvården på Åland. Skötseln av uppgifterna inom vården är också en förutsättning för att enskilda grundläggande friheter och rättigheter förverkligas, bland annat rätten till tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster. Enligt 22 § i grundlagen ska det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Detta alternativ medför att ett omnämmande av landskapets omfattande förvaltningsbefogenhet för riksuppgifter inom hälso- och sjukvården slopas och inte mera framgår ur självstyrelselagen. Detta kan tänkas något avvika från lagens systematik.

---

⁸ Republikens presidents förordning om vissa förvaltningsuppgifter inom hälso- och sjukvården i landskapet Åland (1179/2009) och republikens presidents förordning om skötsel på Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller gränsöverskridande hälso- och sjukvård (494/2014).

6 Remissvar

7 Specialmotiveringar till lagförslaget

18 §. Landskapets lagstiftningsbehörighet. Det föreslås att 26 punkten ändras så att lagtinget får behörighet att anta lagstiftning om administrativa ingrepp i den personliga friheten inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet.

Enligt den gällande bestämmelsen omfattar landskapets lagstiftningsbehörighet utsättande och utdömande av vite samt användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Denna lagstiftningsbehörighet avser tvångsmedel av administrativ karaktär, dvs. inte tvångsmedel som har en straffliknande karaktär eller som ansluter till utredningen av brott. I landskapslag föreskrivna administrativa tvångsmedel utnyttjas av myndigheterna i landskapet för att verkställa landskapslagstiftning eller tillstånd som har beviljats med stöd av lagstiftningen. De vanligaste administrativa tvångsmedlen är vite, tvångsutförande eller hot om avbrytande.

Det föreslås att landskapets lagstiftningsbehörighet utvidgas till att också gälla de administrativa ingrepp i den personliga friheten som i dagsläget hör i sin helhet till rikets lagstiftningsbehörighet enligt 27 § 24 punkten. Den sistnämnda punkten avser främst administrativa tvångsmedel inom den hälso- och sjukvård samt den socialvård som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet enligt 18 § 12 och 13 punkterna. Begränsningarna i den personliga friheten fungerar i det sammanhanget som administrativa säkringsåtgärder som skyddar allmänheten eller personens egna intressen i en situation då denna inte är förmögen att göra det själv. Bestämmelser om vårdrelaterade begränsningar i den personliga friheten ingår i mentalvårdslagen (1116/1990), lagen om missbrukarvård (41/1986) och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (519/1977). Barnskyddslagen (417/2007) rör sådant barnskydd som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet över socialvården (RP 73/1990 rd s. 66). Lagen innehåller bestämmelser om brådskande placering, omhändertagande och vård utom hemmet samt om begränsningar i vård utom hemmet. Förslaget innebär att lagtingets lagstiftningsbehörighet utvidgas till att omfatta behörighet att anta lagstiftning om dylika begränsningar i den personliga friheten inom hälso- och sjukvården samt socialvården på Åland.

Förslaget följer samma systematik som den gällande 26 punkten, dvs. landskapets lagstiftningsbehörighet gällande de administrativa ingreppen i den personliga friheten utsträcks också till övriga rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet enligt 18 §. Inom dessa övriga områden uppstår det sällan ett behov av att införa sådana begränsningar i den personliga friheten som motsvarar de som vidtas inom hälso- och sjukvården eller socialvården. Till exempel inom undervisningen, som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet enligt 18 § 12 punkten, finns redan i dagsläget befogenheter i landskapslagstiftning som ger rätt att avlägsna elever som stör undervisningen. I vilken mån en begränsande åtgärd utgör ett administrativt ingrepp i den personliga friheten bedöms i anslutning till beredningen och antagandet av landskapslagstiftningen och den efterföljande lagstiftningskontrollen.

Av förarbetena till grundrättighetsreformen och 7 § i grundlagen kan man få viss ledning gällande vad som ska anses utgöra ett ingrepp i den personliga friheten. Frihetsberövande avser ett arrangemang genom vilket en person förbjuds och förhindras att avlägsna sig från en för honom fastställd och noggrant avgränsad vistelseplats. En gärning som innebär att en människa oberoende av sin vilja stängs in i ett låst utrymme ska betraktas som frihetsberövande. Också en åtgärd som är lindrigare än åtgärden att låsa in en person i ett rum kan i vissa fall betraktas som frihetsberövande, om frihetsbegränsningen på grund av sin varaktighet, grad och de förhinder för sociala förhållanden som den medför kan jämföras med de begränsningar som följer av att man

placerar en människa i ett låst utrymme. Däremot ska skolornas kvarsittningar inte betraktas som frihetsberövande (RP 309/1993 rd, s. 52).

Begränsningarna av den personliga friheten ska fastställas i landskapslag och de åländska myndigheterna kan inte vidta administrativa ingrepp i den personliga friheten i avsaknad av sådana lagbestämmelser. Den åländska lagstiftaren och de åländska myndigheterna ansvarar i enlighet med 7 § 3 mom. i grundlagen för att den personliga integriteten inte kränks och ingen berövas sin frihet godtyckligt eller utan laglig grund. Till exempel då en mentalsjuk person tas in för vård oberoende av dennes vilja och då det i vården införs begränsningar i den personliga friheten ska samtliga åtgärder uppfylla kraven i grundlagens 7 § (RP 309/1993 rd, s. 52). Av betydelse vid införandet av sådana begränsningar i lag är också de allmänna villkoren för en lag som begränsar en grundläggande rättighet (GrUB 25/1994 rd, s. 5).

De grundlagsfästa garantierna för skyddet av rätten till liv, personlig frihet och integritet kompletteras av internationella konventioner. Artikel 5 i Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna är en av de viktigaste hörnstenarna för skyddet av individen. Enligt artikeln har var och en rätt till frihet och personlig säkerhet. I artikeln finns en uttömmande lista över de situationer då frihetsberövande är tillåtet och konventionsenligt. Ålands landsting gav den 27 april 1990 sitt bifall till ikraftträdelseförfattningen gällande Europakonventionen, dvs. konventionens förpliktelser ska också beaktas och genomföras inom landskapets behörighet. Ålands lagting har också den 27 maj 2015 gett sitt bifall till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I artikel 14 föreskrivs om konventionsstaternas skyldigheter gällande frihet och personlig säkerhet för personer med funktionsnedsättning.

Av grundlagens 22 § följer att det allmänna ska se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Av grundlagens 7 § 3 mom. följer att lagligheten av frihetsberövandena ska kunna underkastas domstolsprövning. Enligt grundlagens 21 § 1 mom. har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Rättskipningen hör till rikets lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagens 27 § 23 punkt.

Den föreslagna överföringen av lagstiftningsbehörighet gällande administrativa ingrepp i den personliga friheten är inte av straffliknande karaktär. Enligt 18 § 25 punkten hör det till landskapets lagstiftningsbehörighet att lagstifta om beläggande med straff och storleken av straff inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Vissa administrativa sanktioner har en straffliknande karaktär och har ansetts höra till landskapets lagstiftningsbehörighet enligt 25 punkten. Det har ansetts att behörigheten att lagstifta om en administrativ påföljdsavgift inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet är i överensstämmelse med grundtanken bakom bestämmelsen i 18 § 25 punkten självstyrelselagen.⁹ På liknande grunder har oljeutsläppsavgifter och administrativa sanktionsavgifter i dataskyddslagstiftningen ansetts ingå i landskapets lagstiftningsbehörighet.¹⁰ Förslaget påverkar inte behörighetsfördelningen till denna del.

⁹ Högsta domstolens utlåtande KKO-HD/878/2023.

¹⁰ Högsta domstolens utlåtanden OH2009/24 och OH2019/130.

Rikets lagstiftningsbehörighet i fråga om förundersökning enligt 27 § 23 punkten självstyrelselagen har ansetts omfatta användningen av tvångsmedel enligt tvångsmedelslagen.¹¹ I tvångsmedelslagen föreskrivs närmare om olika typer av straffprocessuella tvångsmedel. I tvångsmedelslagen föreskrivs om befogenheter att tillgripa frihetsberövande tvångsmedel i anslutning till straffprocess, t.ex. hämtning, gripande, anhållande, häktning och reseförbud. Förslaget påverkar inte behörighetsfördelningen till denna del.

I lagförslaget ingår en övergångsbestämmelse som ansluter till den föreslagna behörighetsöverföringen. Efter överföringen av lagstiftningsbehörighet till landskapet gäller fortsättningsvis rikslagstiftningen om de administrativa ingreppen i den personliga friheten tills dess att den upphävs genom och ersatts av ny landskapslagstiftning.

27 §. Rikets lagstiftningsbehörighet. I 24 punkten föreslås ett tillägg om och en hänvisning till den föreslagna överföringen av lagstiftningsbehörighet i 18 § 26 punkten. Enligt förslaget till ändring av den sistnämnda punkten ingår det i landskapets lagstiftningsbehörighet att anta lagstiftning om administrativa ingrepp i den personliga friheten inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet.

Enligt detaljmotiveringen till den gällande bestämmelsen omfattar rikets lagstiftningsbehörighet administrativa ingrepp i den personliga friheten inom samtliga rättsområden. Bestämmelsen kom även att omfatta tidigare bestämmelser om "sinnessjuklagstiftningen, såvitt angår den del av lagstiftningen, som innefattar trygghet för den personliga okränkbarheten och oantastligheten eller äger samband med straffprocessen eller straffverkställigheten" (RP 73/1990 rd, s 76).

Eftersom den föreslagna ändringen av 18 § 26 punkten innebär en partiell överföring av rikets nuvarande lagstiftningsbehörighet gällande de administrativa ingreppen i den personliga friheten måste detta beaktas i 27 § 24 punkten. Till rikets lagstiftningsbehörighet skulle fortsättningsvis höra administrativa ingrepp i den personliga friheten inom rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Till den del myndigheter i landskapet utför uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet vidtas administrativa ingrepp i den personliga friheten med stöd av bestämmelser i rikets lagstiftning. Detta gäller också sådana uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet som självstyrelsemyndigheterna sköter med stöd av överenskommelseförordning eller bestämmelser i självstyrelselagen.

28 a §. Hörande och samråd vid beredningen av lagar. Bestämmelsen i 28 a § är delvis ny. Den föreslås ersätta nuvarande bestämmelse som ingår i 28 § 2 mom. i självstyrelselagen (se RP 73/1991 rd). I förhållande till nuläget föreslås bestämmelsen utvidgad till att gälla också sådant informationsutbyte och samråd vid behov mellan ministerierna och landskapsregeringen som föregår ett hörande över förslag till lagstiftning som är av särskild betydelse för landskapet. Förslaget innefattar också beredningen av förslag till förordningar som är avsedda att gälla enbart landskapet eller som är av särskild betydelse för detta. Sådana förordningar kan inte anses ingå i 33 § i självstyrelselagen om riksmyndigheternas "föreskrifter". Dessutom föreslås en uttrycklig bestämmelse om att landskapsregeringen vid beredningen av landskapslagar kan begära utlåtande av ministerierna. Förslaget motsvarar till sina nya delar gängse praxis. Det är ägnat att förtydliga nuläget i fråga om en sådan tillräcklig dialog och ett sådant hörande av landskapsregeringen som ansluter sig till god lagberedning och som det finns ett särskilt behov för som en följd av den åländska självstyrelsens ställning. Nuvarande bestämmelse gäller endast hörandet av landskapet över förslag till rikslagar som har särskild betydelse för landskapet Åland.

¹¹ Högsta domstolens utlåtande OH2015/212.

Det föreslås i *1 mom.* en ny bestämmelse om att informationsutbyte och samråd vid behov mellan ministerierna och landskapsregeringen ska föregå det formella hörandet av Ålands landskapsregering över förslag till ny lagstiftning. Bestämmelsen bekräftar gängse praxis vid tolkningen av självstyrelselagen i anslutning till lagberedningen vid statsrådet. I den allmänna motiveringen (4.2.1) redogörs för samordningen av lagberedningen i Ålandsrelaterad lagberedning.

På motsvarande sätt ska landskapsregeringen informera och samråda med berört ministerium, om ett förslag till en landskapslag kan ha särskild betydelse för riket. Så kan vara fallet vid förvaltningsreformer i landskapet som gäller behörighetsområden i vilka det ingår skötsel för de åländska kommunerna eller landskapet av riksuppgifter. Sådana organisationsreformer inom landskapets lagstiftningsbehörighet som berör landskapsmyndigheternas eller kommunernas förvaltning förekommer mera sällan, men när de förekommer kan de ha effekter på självstyrelselagen. I övrigt kan det närmast i enstaka fall av beredning av landskapslagstiftning förekomma att ett sådant lagförslag kan ha särskild betydelse för riket. Landskapslagarnas förenlighet med självstyrelselagen och grundlagen bedöms slutligt genom lagstiftningskontrollen av landskapslagar enligt 19 § i självstyrelselagen.

Bestämmelsen i 28 a § 2 *mom.* föreslås ersätta nuvarande 28 § 2 *mom.* i självstyrelselagen om hörande av landskapsregeringen över rikslagar av särskild betydelse för landskapet. Fråga är om beredningen av rikslagar som är avsedda att träda i kraft också på Åland. Med beaktande av behörighetsfördelningen mellan landskapet och riket i självstyrelselagen, kan en rikslag helt eller delvis vara avsedd att träda i kraft på Åland.

Den nya bestämmelsen understryker nuläget i enlighet med god förvaltning sådan denna princip framgår av grundlagens 21 §. Hörandet av landskapsregeringen över en rikslag som helt eller delvis avses träda i kraft på Åland, ska ske före propositionen lämnas till riksdagen. Den gällande bestämmelsen är otidsenlig. Förslaget bekräftar gängse praxis och ingick i Ålandskommitténs slutbetänkande. Informationsutbyte och samråd vid behov i enskilda lagberedningsärenden sköts ofta i enlighet med paragrafförslagets 1 *mom.* genom sammanträffanden mellan berörda sakkunnigtjänstemän. Även andra former för samarbetet är möjliga för utredning av vilka lagförslag som är av särskild betydelse för landskapet.

Det är inte ändamålsenligt att sända alla lagförslag för utlåtande till landskapsregeringen. Givandet av information om anhängiga lagstiftningsprojekt vid statsrådet bör och kan i många fall lämpligen skötas på annat sätt, exempelvis i ministeriernas kontaktgrupper och den vägen sällas ut som angelägna. Det föreslås därför att det formella hörandet av landskapsregeringen, liksom i nuläget, fortsättningsvis ska gälla förslag till lagstiftning som är av särskild betydelse för landskapet. Bestämmelsen innefattar således fortsättningsvis en prövningsrätt för det behöriga ministeriet. Med beaktande av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen bör frågan om exempelvis vilka lagförslag som är av särskild betydelse för landskapet åtminstone i osäkra eller oklara fall, utövas i samråd med landskapsregeringen i enlighet med 1 *mom.* Lagförslag som bereds vid statsrådet av särskild betydelse för Åland är exempelvis det att:

- behörighetsfördelningen mellan landskapet och riket enligt självstyrelselagen i fråga om lagförslaget är oklar,
- bestämmelser i självstyrelselagen berörs genom lagförslaget,
- fråga är om rikslagar som är avsedda att delvis bli gällande också på Åland och landskapet har behörigheten inom ett delområde som ingår i eller berörs av författningsförslaget (t.ex. näringsverksamhet, hälso- och sjukvård, kommunalbeskattnings, allmän ordning och säkerhet),
- särförhållandena i landskapet förutsätter att det föreslås avvikande reglering i lagförslaget (statens regionalförvaltning och lokalförvaltning är p.g.a. Ålands självstyrelse olika

- på Åland, landskapet kan sköta uppgifter som i riket hör till lokalförvaltningen, kommunerna sköter andra uppgifter än i riket, motsvarande avgifter uppbärs redan på Åland genom landskapslag, mm.),
- effekterna på Åland av lagförslaget behöver utredas ytterligare eller de skiljer sig från verkningarna i riket,
  - det är fråga om sättande i kraft av en sådan internationell förpliktelse som på Åland helt eller delvis avser landskapets lagstiftningsbehörighet.

I 3 mom. förslås en ny bestämmelse som innefattar en möjlighet för landskapsregeringen att höra ministerierna vid beredningen av landskapslagar. Förslaget om att landskapsregeringen kan begära utlåtande av ministerier över lagförslag, bekräftar gängse praxis. Förslaget ingick i Ålandskommitténs slutbetänkande. Sådant hörande förekommer i enstaka fall och har närmast varit aktuellt för att trygga sakkunskapen under beredningen av en landskapslag. Av särskild betydelse för riket är exempelvis förvaltningsreformer i landskapet som har eller kan ha effekter på skötseln av riksavgifter vid landskapsmyndigheterna eller kommunerna på Åland eller på bestämmelser i självstyrelselagen eller annan rikslagstiftning.

Möjligheten att höra ministerier begränsar sig inte enbart till lagförslag av särskild betydelse för riket. Det förekommer närmast i enstaka fall av beredning av landskapslagstiftning att ett förslag till landskapslag har särskild betydelse för riket. Det bör beaktas att enligt 30 § i självstyrelselagen ska statsförvaltningen på begäran bistå och ge handräckning åt landskapsförvaltningen. Landskapslagarnas förenlighet med självstyrelselagen och grundlagen bedöms slutligt genom lagstiftningskontrollen av landskapslagar enligt 19 § i självstyrelselagen. I en landskapslag kan ingå förordningsfullmakter som avgränsar innehållet i en landskapsförordning som landskapsregeringen avser ge med stöd av landskapslagen. På Åland eftersträvas ett öppet remissförfarande.

30 §. Behörighet och förfarande i förvaltningsärenden. I den inledande bestämmelsen till paragrafen föreslås några språkliga ändringar.

Enligt lagförslaget ska 8 punkten i paragrafen ändras så att denna inte mera hänvisar till de uppgifter som gäller framställning och användning av gifter. Begreppet gifter är föråldrat och bestämmelsen avviker delvis från hur rikets lagstiftningsbehörighet har avfattats i 27 § 30 punkten. Fördelningen av förvaltningsbehörighet mellan landskapet och riket kan omfördelas genom överenskommelseförordning. Denna omfördelning utgår från att landskapets och rikets förvaltningsbehörighet följer fördelningen av lagstiftningsbehörighet.

Det föreslås att 9 punkten i paragrafen ändras. Landskapets förvaltningsbehörighet för uppgifter enligt rikslagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur föreslås inte längre framgå uttryckligen av självstyrelselagen. I stället skulle den nuvarande uppgiftsfördelningen mellan landskapet och riket på området för smittskyddet, sådan den utvecklats över tid, föreskrivas närmare genom överenskommelseförordning. Fråga är om två överenskommelseförordningar.

Den nuvarande 30 § 9 punkten beaktar inte välfärdsområdenas nuvarande uppgifter inom smittskyddet för människor, men nog kommunernas uppgifter inom husdjurssmittskyddet. Grundlagsutskottet har förutsatt att bestämmelsen kompletteras i fråga om välfärdsområdenas uppgifter i fråga om smittskyddet för människor och ansett att man i det sammanhanget även kunde utreda t.ex. möjligheten att ändra 32 § i självstyrelselagen om överenskommelseförordning (GrUU 72/2022 rd). I bestämmelsen föreslås det att det nuvarande begreppet ”uppgifter som enligt lagstiftningen om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur an-

kommer på en riksmyndighet eller på kommunerna” ersätts med ”uppgifter som enligt lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur avser planering, styrning eller övervakning av sjukdomsbekämpningen eller bekämpning av sådana sjukdomar och som i riket sköts av riksmyndigheter eller lokalförvaltningen”. Genom formuleringen avser man klargöra vilka uppgifter som i sin helhet hör under lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur. Det neutrala uttrycket ”lokalförvaltningen”, som är avsett att stå sig i eventuella framtida förvaltningsreformer, föreslås avse både kommunerna och välfärdsområdena.

Samlingsnamnet föreslås i självstyrelselagen mot bakgrund av att också välfärdsområdena ansett utgöra lokal självstyrelse enligt Europarådets stadga om lokal självstyrelse. Välfärdsområdena ansågs under beredningen av välfärdsområdesreformen höra under tillämpningsområdet för 121 § i grundlagen om kommunal och annan regional självstyrelse. Som en följd av Europarådets stadga om lokal självstyrelse och därmed behovet av att till Europarådet notifiera social- och hälsovårdsreformen, notifierade Finland Europarådet att välfärdsområdena är avsedda att vara en sådan lokal självstyrelse som avses i stadgan. Finland har i tiden ratificerat stadgan och Ålands lagting gav då sitt bifall till den. ”Riksmyndigheter” enligt förslaget är däremot ett begrepp som återfinns i bestämmelsens nuvarande lydelse och det har ansetts avse statliga myndigheter.

Den föreslagna bestämmelsen kombinerar nuvarande lagstiftningsnivå med den som gällde för smittskyddet av människor och husdjur innan självstyrelselagen trädde ikraft. Enligt förarbetena till 30 § 9 punkten i självstyrelselagen (ursprungligen 30 § 8 punkten) ansågs det lämpligt att landskapsmyndigheterna sköter uppgifter i anslutning till bland annat bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur, trots att dessa uppgifter enligt rikets lagstiftning ska skötas av riksmyndigheterna, eftersom uppgifterna redan med stöd av överenskommelseförordningar hade förts över till landskapsmyndigheterna (RP 73/1990 rd, s. 81).

Enligt förslaget fogas till paragrafen en ny *24 punkt* om riksuppgifter hos en myndighet som anges i landskapslag. Ålands hälso- och sjukvård utgör enligt landskapslag denna myndighet i dagsläget. De riksuppgifter som avses är exempelvis avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling, rättsmedicinska undersökningar, utredning av dödsorsak samt konstaterande av dödsfall. Uppgifterna kan vanligen inte avskiljas att handhas utanför hälso- och sjukvården.

Även i fråga om dessa riksuppgifter föreslås det att uppgiftsfördelningen mellan landskapet och riket skulle framgå närmare i en överenskommelseförordning. Det är här fråga om andra riksuppgifter inom hälso- och sjukvården på Åland än sådana som avses i 9 punkten och som följer av lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor. Motsvarande uppgifter i riket sköts av lokalförvaltningen, dvs. från den 1 januari 2023 av välfärdsområdena. Under beredningen av välfärdsområdesreformen uppmärksammades det att landskapets hälso- och sjukvård saknar befogenheter i självstyrelselagen för berörda riksuppgifter. Enligt rikslagstiftningen kan vissa riksuppgifter ankomma på andra än välfärdsområdena i riket, t.ex. tillsynsuppgifter inom hälso- och sjukvården. Därför hänvisar bestämmelsen till uppgifter som i riket sköts av riksmyndigheter eller lokalförvaltningen. En heltäckande och tydlig fördelning av samtliga riksuppgifter uppnås enbart genom att granska den lagstiftning som är gällande inom de rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet inom hälso- och sjukvården. Detta sker i samband med beredningen av överenskommelseförordningen.

I den föreslagna bestämmelsen i 30 § 9 och 24 punkten i självstyrelselagen föreslås fortsättningsvis landskapsregeringen eller en i landskapslag angiven myndighet vara de myndigheter i landskapet som ansvarar för riksuppgifter inom hälso- och sjukvården.

Förslaget för 30 § 9 och 24 punkten förutsätter att överenskommelseförordningar utfärdas att träda i kraft samtidigt som lagen om ändring av självstyrelselagen träder i kraft. På detta sätt kan befogenheterna att sköta berörda riksavgifter på Åland fortsätta utan avbrott. Landskapet är som enda huvudman för Ålands hälso- och sjukvård för närvarande ansvarig för denna skötsel av riksavgifterna, som utgör en integrerad del av hälso- och sjukvården. Skötseln av uppgifterna inom de rättsområdena punkterna avser sker med stöd av överenskommelseförordningarna.

I den föreslagna 30 § 9 punkten beaktas att landskapets förvaltningsbehörighet omfattar smittskyddsavgifter som i riket, förutom riksmyndigheter, även sköts av lokalförvaltningen. Detta gäller också i fråga om förslaget till 30 § 24 punkten, som hänvisar till uppgifter som riksmyndigheter och lokalförvaltningen har i riket. Förslaget är i fråga om lokalförvaltningen en avvikelse från tillämpningsområdet för 32 § 1 mom. i självstyrelselagen om överenskommelseförordningar. I lagförslaget ingår inte ändringar av 32 § i självstyrelselagen. Enligt sistnämnda bestämmelse får överenskommelseförordningar omfatta statliga uppgifter som överförs på landskapet eller vice versa. Förordningarna kan vid behov i enlighet med Ålandsdelegationens utlåtandep Praxis också innefatta bestämmelser av samarbetsnatur.

Bestämmelsen i 30 § 24 punkten föreslås även avse landskapets skötsel av sådana riksavgifter inom hälso- och sjukvården, som i riket sköts av riksmyndigheter. För närvarande finns inte sådana uppgifter hos riksmyndigheter. Det kan dock inte uteslutas att sådana ändringar av rikslagstiftningen kan ske i framtiden. Med hänsyn till framtida förvaltningsreformer och eventuella effekter av dem på självstyrelselagen är det med hänsyn till lagstiftningsordningen för självstyrelselagen skäl att föreslå att den nya bestämmelsen beaktar riksavgifter hos såväl lokalförvaltningen i riket som hos riksmyndigheter.

I 23 punkten till paragrafen föreslås endast några smärre språktekniska ändringar som en följd av att till 30 § föreslås fogad en ny 24 punkt.

8 Bestämmelser på lägre nivå

De bestämmelser som föreslås i 30 § 8, 9 och 24 punkten i lagförslaget i fråga om myndighetsbefogenheterna för myndigheterna på Åland på kemikalieområdet och inom smittskyddet för människor och husdjur och andra riksavgifter inom hälso- och sjukvården, förutsätter att fyra överenskommelseförordningar utarbetas. Förordningarna gäller följande:

- 1) kemikalieförvaltningen på Åland och så att republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa förvaltningsavgifter som rör växtskyddsmedel (628/2012), som utfärdats med stöd av den nuvarande 30 § 8 punkten i självstyrelselagen, upphävs.
- 2) smittskyddet hos människor enligt 30 § 9 punkten i lagförslaget,
- 3) smittskyddet hos husdjur enligt 30 § 9 punkten i lagförslaget. Vissa riksavgifter enligt den nuvarande 30 § 9 punkten självstyrelselagen har i fråga om husdjursmittskyddet genom republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förvaltningsavgifter som rör kontroll av identifiering och registrering av djur (1540/2011) överförts till Statens ämbetsverk på Åland. I riket hör uppgifterna till regionförvaltningsverken. En ersättande förordning är under arbete vid justitieministeriet. Bestämmelserna i förordningen kunde integreras i den överenskommelseförordning som ges med stöd av 30 § 9 punkten i lagförslaget.

- 4) övriga riksuppgifter inom hälso- och sjukvården som sköts av Ålands hälso- och sjukvård enligt 30 § 24 punkten lagförslaget.

Man kunde även göra en översyn av de förvaltningsuppgifter som landskapsregeringen sköter enligt republikens presidents förordning om vissa förvaltningsuppgifter inom hälso- och sjukvården i landskapet Åland (1179/2009). Uppgifterna hör i riket till regionalförvaltningsverken, dvs. i landskapet till Statens ämbetsverk på Åland. I anslutning till de administrativa ingreppen i den personliga friheten inom socialvården finns övervakningsuppgifter som enligt nuläget med stöd av rikslagstiftning sköts av Satens ämbetsverk på Åland. Överförs till landskapet delvis behörighet för sådana ingrepp, kommer förvaltningsbehörigheten för övervakningen att enligt 23 § i självstyrelselagen att höra till landskapet.

Eftersom de närmare myndighetsuppgifterna och -befogenheterna ska anges i de överenskommelseförordningar som 30 § 9 och 24 punkten i lagförslaget hänvisar till, bör det mot bakgrund av 22 § i grundlagen finnas samförstånd om förordningarna, när propositionen ges riksdagen och sänds för behandling till lagtinget.

9 Ikraftträdande

Den föreslagna lagen avses träda i kraft så snart som möjligt efter att den i brådskande grundlagsordning antagits av riksdagen och Ålands lagting gett sitt bifall till den.

I förslaget ingår en särskild övergångsbestämmelse som avser den föreslagna överföringen av lagstiftningsbehörighet om de administrativa ingreppen i den personliga friheten. Den föreslagna bestämmelsen motsvarar självstyrelselagens 71 §. Rikslagstiftningen om de administrativa ingreppen i den personliga friheten som tillkommit innan den föreslagna lagen har trätt i kraft tillämpas i landskapet till dess den upphävs genom landskapslag. I förarbetena till 71 § anges att förvaltningen beträffande ett sådant område som överförs ska övergå omedelbart när självstyrelselagen träder i kraft, trots att den ifråga varande rikslagstiftningen inte ännu hade upphävts genom landskapslag (RP 73/1990 rd, s. 97). De administrativa ingreppen i den personliga friheten på Åland har inte sköts av separata riksmyndigheter. Myndigheterna inom landskaps- och kommunalförvaltningen har skött förvaltningsuppgifterna med stöd av rikslagstiftningen. I den föreslagna bestämmelsen föreskrivs att dessa myndigheters behörighet att vidta administrativa ingrepp ska fortsättningsvis gälla efter lagens ikraftträdande, tills något annat föreskrivs i landskapslag.

Den föreslagna övergångsbestämmelsen rör riksförfattningar inom vården. Till dessa hör främst regleringen av tvångsvård enligt mentalvårdslagen (FFS 1116/1990) och vård oberoende av missbrukarens vilja på grund av hälsorisk i lagen om missbrukarvård (FFS 41/1986). I barnskyddslagen (FFS 417/2007) föreskrivs om brådskande placering, omhändertagande och vård utom hemmet samt om begränsningar i vård utom hemmet. Bestämmelser om ingrepp ingår också i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (FFS 519/1977).

Statens ämbetsverk på Åland har med stöd av lagstiftningen om regionförvaltningsverken vissa tillsynsuppgifter inom socialvården till den del Ålands kommuner för närvarande sköter riksuppgifter på behörighetsområdet i fråga. Som en följd av lagförslaget skulle tillsynen på Åland framöver med stöd av 23 § i självstyrelselagen vara avsedd för Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet. Som en följd av den materiella behörighetsöverföringen i självstyrelselagen behöver således behörig landskapsmyndighet för tillsynen anges genom landskapslag. Det behöver närmare bedömas om förslaget har effekter på regionförvaltningslagstiftningen.

I samband med antagandet av lagen om ändring av lagen om smittsamma sjukdomar (1149/2022), som trädde i kraft den 1 januari 2023, infördes en särskild övergångsbestämmelse. Enligt bestämmelsen bestäms de behöriga myndigheter som i landskapet Åland svarar för bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos människor enligt den lagstiftning som gällde rikets myndigheter och kommuner vid ikraftträdandet av denna lag, tills något annat föreskrivs. Efter att den föreslagna ändringen av självstyrelselagen och den anslutande överenskommelseförordningen om smittskydd för människor har trätt i kraft tillämpas övergångsbestämmelsen inte mera.

10 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

Landskapet Åland intar en särställning i Finlands statsskick, vilket speciellt framgår av landskapets omfattande självstyrelse (GrUB 10/1998 rd, s. 32). Enligt 120 § i grundlagen har landskapet Åland självstyrelse enligt vad som särskilt bestäms i självstyrelselagen för Åland. Bestämmelsen i grundlagen är en hänvisningsbestämmelse. Innehållet i den åländska självstyrelsen materialiseras således i självstyrelselagen.

Det har också ställts internationella garantier för landskapets självstyrelse (se RP 1/1998 rd, s. 177/II). Landskapets självstyrelse befästs av internationella utfästelser, framför allt av den så kallade Ålandsöverenskommelsen från 1921 (GrUB 10/1998 rd, s. 32–33).

Enligt 75 § 1 mom. i grundlagen gäller angående lagstiftningsordningen för självstyrelselagen för Åland det som särskilt bestäms i självstyrelselagen. Bestämmelsen kompletterar den allmänna bestämmelsen om självstyrelse i 120 § i grundlagen (RP 1/1998 rd, s. 127/I). Enligt 69 § 1 mom. i självstyrelselagen för Åland kan självstyrelselagen inte ändras annat än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget. I riksdagen ska beslutet fattas i den ordning som gäller vid ändring av grundlag. I lagtinget ska beslutet fattas med en majoritet om minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. I 73 § i grundlagen föreskrivs det om grundlagsordningen.

Självstyrelselagen är i formellt hänseende inte en grundlag, men till följd av den kvalificerade lagstiftningsordningen är den jämförbar med grundlagen (RP 1/1998 rd, s. 127/I). I självstyrelselagen ingår undantag på Åland från grundlagen i fråga om exempelvis näringsrätten och hembygdsrätten.

Grundlagsutskottet har då den gällande självstyrelselagen stiftades konstaterat att självstyrelselagen innehåller rikligt med föreskrifter som statsförfattningsteoretiskt sett inte hör hemma på grundlagsnivå (GrUB 15/1990 rd, s. 5–6). Myndighetsbefogenheterna som avses i lagförslaget är till sitt detaljerade innehåll sådana att de inte på ett allmänt plan kan anses hänföra sig till eller lämpa sig för grundlagsnivån. Självstyrelselagens kvalificerade lagstiftningsordning medför en risk för att alltför detaljerade bestämmelser behöver ändras om det sker ändringar i den rikslagstiftning som knyter an till dessa bestämmelser. Detta är en av orsakerna till att det i propositionen föreslås att myndighetsbefogenheterna på Åland för vissa riksuppgifter inom hälso- och sjukvården anges i överenskommelseförordning. Överenskommelseförordning beaktas redan i 30 § 4 punkten i självstyrelselagen om befolkningsskydd. Överenskommelseförordning är också det avtal som avses i 30 § 11 punkten i självstyrelselagen om konsumentrådgivningen på Åland (RP 135/2018 rd, s. 2 f.). De berörda myndigheterna i sistnämnda förordningar lyder under landskapet och staten.

I lagförslaget har beaktats grundlagsutskottets synpunkter om att verkningarna av välfärdsområdesreformen inte kan lämnas oreglerad på Åland (se GrUU 72/2022 vp). Det nya i lagförslaget i fråga om att ange myndighetsbefogenheterna i överenskommelseförordning är emellertid att

30 § 9 och 24 punkterna också föreslås avse uppgifter som i riket hör till kommunerna eller välfärdsområdena. De uppgifter som ska skötas också på Åland är redan reglerade i rikslagstiftning och i riket påförda statliga myndigheter, kommunerna eller välfärdsområdena. Befogenheterna för riksuppgifterna inom hälso- och sjukvården på Åland för landskapet eller riksmyndigheter föreslås således i grunden fortsättningsvis var angivna i självstyrelselagen. Genom lagförslaget möjliggörs emellertid att överenskommelseförordning också kan avse uppgifter som i riket sköts av lokalförvaltningen. Förslaget är till denna del en avvikelse från tillämpningsområdet för 32 § i självstyrelselagen för överenskommelseförordning, som kan gälla överföring av landskapets eller statliga förvaltningsuppgifter.

Genom lagstiftningen om bekämpning av smittsamma sjukdomar hos människor och lagstiftningen om andra uppgifter inom hälso- och sjukvården tillgodoses individens grundläggande fri- och rättigheter i utgångspunkten också på Åland. Rikslagstiftningen möjliggör även administrativa ingrepp i den personliga friheten inom smittskyddet. Enligt 22 § i grundlagen ska det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Med stöd av 27 § 1 punkten i självstyrelselagen ska riksmyndigheterna på Åland tillgodose de grundläggande fri- och rättigheterna på rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Tillräckliga myndighetsbefogenheter för självstyrelsemyndigheterna kan med beaktande av landskapets lagstiftningsbehörighet för landskapets myndigheter endast ges genom en ändring av självstyrelselagen. En sådan ändring förutsätter samstämmiga beslut av riksdagen och lagtinget. Den föreslagna ändringen av 30 § 9 punkten i självstyrelselagen och den nya 24 punkten till 30 § är därmed på Åland, genom de föreslagna myndighetsbefogenheterna för hälso- och sjukvårdens riksuppgifter, ägnade att tillgodose de grundläggande fri- och rättigheterna på rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Eftersom de närmare myndighetsuppgifterna och -befogenheterna ska anges i de överenskommelseförordningar som punkterna hänvisar till, bör det mot bakgrund av 22 § i grundlagen finnas samförstånd om förordningarna (se ovan avsnitt 8 Bestämmelser på lägre nivå), när propositionen ges riksdagen och sänds för behandling till lagtinget.

Grundlagsutskottet har med tanke på grundlagens relativa beständighet och statsrättsliga status ansett att det är viktigt att ändringar i texten i grundlagen behandlas enligt huvudregeln, dvs. i normal grundlagsordning enligt 73 § 1 mom. (GrUB 4/2018 rd, s. 9, GrUB 5/2005 rd, s. 5). Möjligheten att behandla ändringar av självstyrelselagen i brådskande ordning på det sätt som föreskrivs i 73 § 2 mom. i grundlagen är konstitutionellt begränsad och kan inte tas för given (GrUB 6/2018 rd). Utskottet har också sett det som mycket viktigt att den brådskande behandlingsordningen inte utnyttjas annat än när det undantagsvis finns ett trängande behov av att tillämpa brådskande förfarande och situationen är tvingande (se GrUU 29/2022 rd, s. 11 f., GrUB 4/2018 rd, s. 9-11, GrUB 10/2006 rd, s. 6). Enligt utskottet kan samma princip med fördel tillämpas på permanenta undantagslagar (GrUU 29/2022, s. 11, GrUU 6/2009 rd, s. 15). Enligt utskottet finns det inte heller skäl att avgöra lagstiftningsordningen för ändringar i självstyrelselagen på ett sätt som väsentligt avviker från lagstiftningsordningen för ändringar i texten i grundlagen och undantagslagar av permanent karaktär (GrUB 12/2018 rd, s. 4, GrUB 6/2018 rd, s. 3).

Under den tid grundlagen har varit i kraft har riksdagen vid sju tillfällen behandlat regeringens propositioner med förslag till lagar om ändring av självstyrelselagen. Riksdagen har vid två tillfällen (GrUB 6/2009 rd ja GrUB 7/2009 rd), båda år 2009, dvs. mitt i valperioden, i enlighet med ståndpunkten i grundlagsutskottets betänkande behandlat och godkänt lagar om ändring av självstyrelselagen i brådskande grundlagsordning enligt 73 § 2 mom. i grundlagen. Riksdagen har vid fem tillfällen (GrUB 7/2002 rd, GrUB 4/2010 rd, GrUB 5/2014 rd, GrUB 6/2018 rd och GrUB 12/2018 rd) i enlighet med ståndpunkten i grundlagsutskottets betänkande lämnat lagförslaget att vila till riksmötet efter följande riksdagsval i enlighet med 73 § 1 mom. i grundlagen.

Regeringen föreslår att lagförslaget behandlas i riksdagen enligt 73 § 2 mom. i grundlagen, med Ålands självstyrelse och självstyrelselagens grundlagsenliga särställning tagna i beaktande. Lagförslagets 30 § 9 och 24 punkt avser befogenheter för uppgifter genom vilka grundläggande fri- och rättigheter tillgodoses och administrativa ingrepp kan göras i individens personliga frihet. I samband med en ändring i lagen om smittsamma sjukdomar har grundlagsutskottet ansett att en övergångsbestämmelse knuten till 30 § 9 punkten i självstyrelselagen bör vara kortvarig. Detta lagförslag avser avskaffa behovet av nämnda övergångsbestämmelse vilket talar för behandling enligt 73 § 2 mom. i grundlagen. Lagen om ändring av självstyrelselagen bör därför träda i kraft utan att lämnas vilande över riksdagsvalet år 2027.

Tidpunkten för lagtingets beslut specificeras inte i 69 § i självstyrelselagen. Justitieministeriet avser i enlighet med 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen så snart som möjligt för republikens president föredra det ärende som gäller inhämtande av lagtingets bifall till lagförslaget.

Kläm

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

Lagförslag

Lag

om ändring av självstyrelselagen för Åland

I enlighet med riksdagens och Ålands lagtings beslut, tillkomna på det sätt som föreskrivs i 69 § 1 mom. i självstyrelselagen för Åland (1144/1991),
upphävs 28 § 2 mom. i självstyrelselagen för Åland,
ändras i 18 § 26 punkten, 27 § 24 punkten, det inledande stycket till 30 § och 30 § 8, 9 och 23 punkten i lagen och
fogas till lagen en ny 28 a § och till 30 §, sådan den lyder delvis ändrad i lagarna 68/2004, 1084/2015 och 1065/2019, en ny 24 punkt som följer:

18 §

Landskapets lagstiftningsbehörighet

Landskapet har lagstiftningsbehörighet i fråga om

---

26) utsättande och utdömande av vite, administrativa ingrepp i den personliga friheten och användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet,

---

27 §

Rikets lagstiftningsbehörighet

Riket har lagstiftningsbehörighet i fråga om

---

24) administrativa ingrepp i den personliga friheten med undantag av vad som föreskrivs i 18 § 26 punkten,

---

28 a §

Hörande och samråd vid beredningen av lagstiftning

När lagstiftning som har särskild betydelse för landskapet Åland bereds vid statsrådet eller lagstiftning som har särskild betydelse för riket bereds vid Ålands landskapsregering ska det behöriga ministeriet och landskapsregeringen informera varandra och vid behov samråda.

Lagförslag som föreläggs riksdagen och som har särskild betydelse för landskapet ska sändas på remiss till landskapsregeringen innan regeringen överlämnar en proposition till riksdagen. Landskapsregeringen ska även höras över förordningsförslag som gäller landskapet eller som är av särskild betydelse för detta.

Landskapsregeringen kan begära utlåtande av ministerier om förslag till landskapslagar.

30 §

Behörighet och förfarande i förvaltningsärenden

Förvaltningen i angelägenheter som faller inom rikets lagstiftningsbehörighet sköts på Åland av riksmyndigheterna med iakttagande av följande:

---

8) de uppgifter som enligt lagstiftningen om förebyggande av införsel till landet av växtskadegörare, som ankommer på en myndighet i riket, ska på Åland skötas av Ålands landskapsregering eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag,

9) de uppgifter som enligt lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur avser planering, styrning eller övervakning av sjukdomsbekämpningen eller bekämpning av sådana sjukdomar och som i riket sköts av riksmyndigheter eller lokalförvaltningen, ska på Åland i den omfattning som anges i en överenskommelseförordning skötas av landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag,

---

23) insamlande av statistiska uppgifter om Åland för rikets behov ska ske i samarbete med respektive myndigheter i landskapet,

24) en myndighet som anges i landskapslag sköter i enlighet med vad som föreskrivs genom överenskommelseförordning sådana uppgifter inom hälso- och sjukvården som i riket, enligt på Åland tillämplig rikslagstiftning, hör till riksmyndigheter eller lokalförvaltningen.

Denna lag träder i kraft den xx 20 .

Den rikslagstiftning som vid ikraftträdandet av denna lag gäller inom det rättsområde som överförs till landskapets lagstiftningsbehörighet, ska fortfarande tillämpas i landskapet till dess den upphävts genom landskapslag. De landskapsmyndigheter och kommunala myndigheter på Åland som fram tills denna lag träder i kraft ansvarat för sådana administrativa ingrepp i den personliga friheten som genom denna lag överförs till landskapets lagstiftningsbehörighet, är vid ikraftträdandet av lagen behöriga för uppgifterna till dess rikslagstiftningen upphävts genom landskapslag.

Click or tap here to enter text.

Click or tap here to enter text.

*Bilaga
Parallelltext*

Lag

om ändring av självstyrelselagen för Åland

I enlighet med riksdagens och Ålands lagtings beslut, tillkomna på det sätt som föreskrivs i 69 § 1 mom. i självstyrelselagen för Åland (1144/1991),
upphävs 28 § 2 mom. i självstyrelselagen för Åland,
ändras i 18 § 26 punkten, 27 § 24 punkten, det inledande stycket till 30 § och 30 § 8, 9 och 23 punkten i lagen och
fogas till lagen en ny 28 a § och till 30 §, sådan den lyder delvis ändrad i lagarna 68/2004, 1084/2015 och 1065/2019, en ny 24 punkt som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

18 §

18 §

Landskapets lagstiftningsbehörighet

Landskapets lagstiftningsbehörighet

26) utsättande och utdömande av vite *samt* användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet,

26) utsättande och utdömande av vite, *administrativa ingrepp i den personliga friheten och* användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet,

27 §

27 §

Rikets lagstiftningsbehörighet

Rikets lagstiftningsbehörighet

24) administrativa ingrepp i den personliga friheten,

24) administrativa ingrepp i den personliga friheten *med undantag av vad som föreskrivs i 18 § 26 punkten,*

28 §

Gällande lydelse

Rikslagar som har särskild betydelse för landskapet

 I fråga om lagar som har särskild betydelse för landskapet skall utlåtande inhämtas av landskapet innan lagen stiftas.

Ny paragraf

30 §

Behörighet och förfarande i förvaltningsärenden

Förvaltningen i angelägenheter som faller inom rikets lagstiftningsbehörighet *ankommer* på riksmyndigheterna med iakttagande av följande:

-----
 8) de uppgifter som enligt lagstiftningen om förebyggande av införsel till landet av växtförstörare *samt lagstiftningen om framställning och användning av gifter* ankommer på

Föreslagen lydelse

Momentet upphävs

28 a §

Hörande och samråd vid beredningen av lagstiftning

När lagstiftning som har särskild betydelse för landskapet Åland bereds vid statsrådet eller lagstiftning som har särskild betydelse för riket bereds vid Ålands landskapsregering ska det behöriga ministeriet och landskapsregeringen informera varandra och vid behov samråda.

Lagförslag som föreläggs riksdagen och som har särskild betydelse för landskapet ska sändas på remiss till landskapsregeringen innan regeringen överlämnar en proposition till riksdagen. Landskapsregeringen ska även höras över förordningsförslag som gäller landskapet eller som är av särskild betydelse för detta.

Landskapsregeringen kan begära utlåtande av ministerier om förslag till landskapslagar.

30 §

Behörighet och förfarande i förvaltningsärenden

Förvaltningen i angelägenheter som faller inom rikets lagstiftningsbehörighet *sköts på Åland* av riksmyndigheterna med iakttagande av följande:

-----
 8) de uppgifter som enligt lagstiftningen om förebyggande av införsel till landet av växtskadegörare, som ankommer på en myndighet i riket, ska *på Åland* skötas av Ålands

Gällande lydelse

en riksmyndighet, ska *i landskapet* skötas av landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag,

9) de uppgifter som enligt lagstiftningen om *bekämpande av smittsamma sjukdomar* hos människor och husdjur ankommer på en riksmyndighet eller kommunerna, ska *i landskapet* skötas av landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag,

---

23) insamlande av statistiska uppgifter om Åland för rikets behov *skall* ske i samarbete med respektive myndigheter i landskapet.

*Nytt moment**Föreslagen lydelse*

landskapsregering eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag,

9) de uppgifter som enligt lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur *avser planering, styrning eller övervakning av sjukdomsbekämpningen eller bekämpning av sådana sjukdomar och som i riket sköts av riksmyndigheter eller lokalförvaltningen*, ska *på Åland i den omfattning som anges i en överenskommelseförordning* skötas av landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag,

---

23) insamlande av statistiska uppgifter om Åland för rikets behov ska ske i samarbete med respektive myndigheter i landskapet,

24) *en myndighet som anges i landskapslag sköter i enlighet med vad som föreskrivs genom överenskommelseförordning sådana uppgifter inom hälso- och sjukvården som i riket, enligt på Åland tillämplig rikslagstiftning, hör till riksmyndigheter eller lokalförvaltningen.*

Denna lag träder i kraft den 20 .

Den rikslagstiftning som vid ikraftträdandet av denna lag gäller inom det rättsområde som överförs till landskapets lagstiftningsbehörighet ska fortfarande tillämpas i landskapet till dess den upphävs genom landskapslag. De landskapsmyndigheter och kommunala myndigheter på Åland som fram tills denna lag träder i kraft ansvarat för sådana administrativa ingrepp i den personliga friheten som genom denna lag överförs till landskapets lagstiftningsbehörighet, är vid ikraftträdandet av lagen behöriga för uppgifterna till dess rikslagstiftningen upphävs genom landskapslag.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-906-5 (PDF)